

Формування ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ УЧНІВ: ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ЦЕНТР ПОЗАШКІЛЬНОЇ РОБОТИ СВЯТОШИНСЬКОГО РАЙОНУ МІСТА КИЄВА
XIV МІЖНАРОДНА ВИСТАВКА «СУЧАСНІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ»

Формування життєвої успішності учнів: інструментально-методичні аспекти

**Матеріали круглого столу
у рамках XIV Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти»**

(19 травня 2023 р.)

(Електронне видання)

2023

Схвалено вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України, протокол №7 від 06 липня 2023 року

Рецензенти:

Вороніна Галина Леонідівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри виховання та розвитку особистості Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти»

Савенко Наталія Іванівна, директорка Центру позашкільної роботи Святошинського р-ну м. Києва

Формування життєвої успішності учнів: інструментально-методичні аспекти: зб. матер. круглого столу. [за заг. редакцією В. І. Кириченко, К. О. Безрук]. Київ, 2023. 84 с.

У збірнику представлено матеріали круглого столу «Формування життєвої успішності учнів: інструментально-методичні аспекти», що відбувся 19 травня 2023 року у партнерстві Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України з Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» та Центром позашкільної роботи Святошинського району міста Києва.

До збірника увійшли статті, в яких здійснено аналіз змістових орієнтирів формування життєвої успішності учнів в умовах воєнної агресії проти України, окреслено сучасні підходи та принципи виховання, презентовано методичний інструментарій формування життєвої успішності учнів та інноваційний, перспективний педагогічний досвід з проблеми.

Рекомендовано для наукових та педагогічних працівників, аспірантів та студентів.

Матеріали друкуються в авторській редакції. Редколегія може не поділяти погляди авторів, викладених у збірнику. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій. При передруку матеріалів посилання обов'язкове.

ЗМІСТ

Передмова.....	5
<i>Безрук К.</i> Комуникативне лідерство підлітків як складова формування життєвої успішності.....	6
<i>Воронцова Е.</i> Реалізація профорієнтаційної спрямованості в закладах позашкільної освіти.....	10
<i>Ївженко Ю.</i> Проектна діяльність як засіб формування соціальної успішності здобувачів освіти	13
<i>Кириченко В.</i> Змістово методичні аспекти формування життєвої успішності старшокласників.....	17
<i>Ковальчук Г., Безрук К.</i> Розвиток «soft skills» для успішного завтра.....	21
<i>Ковганич Г.</i> Формування життєвої успішності учнів: сучасні підходи...	27
<i>Копосов П. Г.</i> Успішність як дієвий засіб мотивації навчальної діяльності молодших школярів.....	34
<i>Кузнєцова О.</i> Вплив сім'ї на формування життєвих компетенцій підлітків.....	43
<i>Марченко К.</i> Потенціал закладу позашкільної освіти у формуванні життєвої успішності учнів.....	46
<i>Молчанова М.</i> Критичне мислення як необхідна складова життєвої успішності учнів.....	51
<i>Нечерда В.</i> Необхідність розвитку асертивності у контексті формування успішної особистості учня старшої школи.....	56
<i>Отраченко О. В., Ганчева В. І.</i> Виховання соціальної активності учнів на засадах «soft skills».....	60
<i>Савенко О.</i> Формування ціннісних орієнтирів дітей та молоді засобами позашкільної освіти.....	67
<i>Федорченко Т.</i> Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів старшої школи як запорука життєвої успішності.....	71
<i>Щербакова О., Кучинська Н.</i> Партнерська взаємодія педагогів і батьків у формуванні життєвої успішності учнів.....	78

ПЕРЕДМОВА

Круглий стіл «Формування життєвої успішності учнів: інструментально-методичні аспекти», присвячений осмисленню і окресленню важливих аспектів формування життєвої успішності учнів закладів загальної середньої освіти, проводився за ініціативою науковців і педагогів-практиків у рамках XIV міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти» (17-19 травня 2023 р.).

У його роботі взяли участь науковці лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, працівники Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», педагоги закладів загальної середньої й позашкільної освіти, представники громадських організацій.

Повідомлення учасників круглого столу містять аналітичні описи базових методологічних підходів і змістово-методичних концептів проблемного поля формування життєвої успішності; актуалізують необхідність виховання ціннісних орієнтирів і розвитку асертивності для успішної самореалізації особистості; презентують формування успішності як ефективний засіб мотивації навчальної діяльності та профорієнтації; наголошують на важливості розвитку «soft skills», особливо їх комунікативної складової (комунікативного лідерства) і вправлення у розробленні та реалізації соціальних проєктів для успішної життєдіяльності здобувачів освіти тощо.

Детальні описи продуктивних практик і формотек для роботи з педагогами, здобувачами освіти й батьками уможливають їхнє впровадження у освітній процес закладів освіти України.

Матеріали круглого столу будуть цікаві широкому колу науково-педагогічних працівників у їхніх пошуках методичного підґрунтя власної освітньої діяльності, участі в науково-дослідній роботі та власного

*Безрук Катерина, аспірантка,
наукова співробітниця лабораторії
фізичного розвитку та здорового способу
життя Інституту проблем виховання
НАПН України*

КОМУНІКАТИВНЕ ЛІДЕРСТВО ПІДЛІТКІВ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ

Сучасна українська освіта в умовах воєнного сьогодення переживає значні зміни, що негативно впливає на можливість реалізувати підлітками свій потенціал у формуванні життєвої успішності за допомогою якісної освіти та подальшого успішного працевлаштування й кар'єрного зростання підлітків. Зазначені проблеми потребують комплексного та системного вирішення, що зумовлює розробку нових напрямів наукових досліджень.

У нашому дослідженні ми розглянемо, як комунікативне лідерство сприяє формуванню навичок, які є важливими для досягнення успіху в житті, а також як заклад освіти та педагоги можуть сприяти розвитку комунікативного лідерства у підлітків.

Комунікативне лідерство підлітків є важливою складовою формування життєвої успішності. Це означає, що молодь повинна розвивати свої комунікаційні навички та здатність керувати групою людей.

Теоретичну основу дослідження становлять ідеї і положення Д. Алфімова, С. Гармаш, А. Зоріна, А. Кузьмінського, В. Омеляненко, І. Постоленко, Л. Сергєєвої, В. Реддінга та Г. Моргана, які визначають, що комунікативне лідерство є важливою складовою формування життєвої успішності особистості та базується на тому, як лідер будує спілкування з іншими учасниками комунікації, який має суттєвий вплив на ставлення інших і продуктивність їх діяльності [3, с. 34–35].

Лідерський потенціал розглядається в науковій літературі як соціально-психологічна властивість особистості, яка відображає ситуаційно обумовлену, з одного боку, і незалежну від ситуації, з іншого; здатність індивіда до успішного

здійснення лідерства [2, с. 207]; як сукупність внутрішніх потреб, можливостей, засобів, ціннісного ставлення, яка сприяє досягненню певного рівня інтеграції, компетентності, відповідальності, активності та комунікабельності та забезпечує провідний вплив на членів команди; як системне утворення, що структурується нормативно-регулятивними, поведінковими та інтелектуальними процесами на основі морально-дієвого досвіду [1, с. 325–327].

Науковці вивчають високий рівень сформованості лідерських якостей, успішність людини у сфері комунікацій і соціальних взаємодій як прояв життєвої успішності.

Комунікативне лідерство підлітків є надзвичайно актуальною темою в освітньому середовищі. Здатність до ефективної комунікації та лідерства є важливою навичкою для формування життєвої успішності як у навчальному, так і в професійному житті.

Однією з ключових переваг комунікативного лідерства підлітків є можливість створення позитивної атмосфери та підвищення якості навчання [3, с. 35]. Підлітки, які володіють навичками ефективної комунікації та лідерства, можуть стати прикладом для своїх однолітків, надихати їх на досягнення кращих результатів і сприяти колективній співпраці.

Основні ідеї комунікативного лідерства підлітків включають:

- комунікація, діалог, постановка та пояснення цілей: лідери повинні навчатися ефективно комунікувати зі своїми однокласниками та педагогами. Важливо вміти чітко висловлювати свої думки та ідеї, а також працювати в команді;

- ефективне слухання: підлітки повинні бути готові слухати своїх однокласників і давати їм можливість висловлювати свої думки та ідеї. Важливо показати інтерес до того, що говориться, і відповісти адекватно на пропонувані ідеї;

- делегування відповідальності, залучення до прийняття рішень: лідери повинні навчатися делегувати відповідальність та довіряти своїм

однокласникам виконання певних завдань. Це допомагає розвивати в них навички самостійності та відповідальності;

- підтримка, мотивація, встановлення співпраці, зворотній зв'язок, обмін знаннями: лідери повинні навчатися підтримувати та мотивувати своїх однокласників. Важливо показати, що кожна особистість має свої сильні сторони, та допомогти їй розвиватися в цих напрямках;

- оцінка ефективності, самокритичність та відкритість до змін: лідери повинні бути готові до самокритики та відкриті до змін. Важливо визнавати свої помилки та працювати над удосконаленням своїх навичок;

- розвиток позитивної атмосфери, створення енергії та відданості: лідери повинні бути тими, хто зберігає позитивну атмосферу в колективі. Важливо підтримувати хороши настрої та відносини між підлітками, щоб всі могли працювати над виконанням спільних рішень.

Для розвитку комунікативного лідерства у підлітків необхідно навчити їх ефективно спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми. Це можна зробити за допомогою тренінгів, семінарів та ігор, які сприяють розвитку комунікаційних навичок.

Крім того, підлітки повинні мати можливість практикувати свої навички в різних ситуаціях, наприклад, під час волонтерської роботи або участі в шкільних проєктах. Це допоможе їм стати більш впевненими у себе та своїх здібностях.

Батьки та педагоги можуть відіграти важливу роль у розвитку комунікативного лідерства підлітків. Вони можуть навчити їх ефективно спілкуватися, взаємодіяти з іншими людьми та керувати групою.

Батьки та педагоги можуть також допомогти підліткам знайти можливості для практики своїх навичок та підтримувати їх у їхніх зусиллях. Це допоможе підліткам стати більш впевненими у себе та своїх здібностях.

Комунікативне лідерство підлітків – це важлива складова формування життєвої успішності. Розвиток комунікативних навичок та здатності керувати групою допоможе підліткам стати успішними у всіх сферах життя.

Для розвитку комунікативного лідерства у підлітків необхідно навчити їх ефективно спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми, а також дати їм можливість практикувати свої навички в різних ситуаціях. Батьки та педагоги можуть відіграти важливу роль у розвитку комунікативного лідерства підлітків, допомагаючи їм навчитися ефективно спілкуватися та керувати групою.

Отже, комунікативне лідерство підлітків є дуже актуальною темою у підвищенні ефективності формування життєвої успішності, оскільки воно сприяє підвищенню якості навчання, розвитку навичок, необхідних для дорослого життя та сприяє позитивній атмосфері.

Література:

1. Калашнікова С.А. Актуальність лідерства в умовах сучасних суспільних трансформацій та його вплив на професійну підготовку управлінців. К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2010. 380 с.

2. Освітнє лідерство: від теорії до практики : монографія / авт. кол.; за наук. ред. В. Р. Міляєвої ; Київський університет імені Бориса Грінченка [Електронне видання]. Київ ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2021. 296 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659>.

3. Постоленко І. Комунікативне лідерство: загальна концепція. Соціальна робота та соціальна освіта, 2022. Вип.2 (9), С. 33-39.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Важливість профорієнтації зростає в часи швидких змін в світі, науці, суспільстві. За аналітичними даними Сінгапурських вчених, в умовах інтенсивного розвитку інноваційних технологій, виникають нові професії. Отже через 20 років будуть затребуваними і поширеними ті професії, що зараз не тільки не існують, але ми навіть не можемо їх передбачити. Тому вільний розвиток здібностей і завдатків у дітей і підлітків набуває все більшого значення.

У закладах позашкільної освіти для цього створені більш сприятливі умови у порівнянні з закладами загальної освіти. По-перше, це добровільне відвідування. Вже ця обставина створює сприятливі умови для вільного розвитку завдатків і здібностей.

По-друге, заклади позашкільної освіти більш спрямовані на актуальні інтереси учнів, мають можливість запровадження нових та інноваційних навчальних курсів, факультативів, гуртків.

По-третє, в закладах позашкільної освіти переважає неформальне спілкування, «спілкування по спільних інтересах», де є можливість досягати успіху в інших, відмінних від академічної, видів діяльності.

Таким чином заклади позашкільної освіти можуть сприяти соціальній адаптації своїх учнів, проводити профорієнтаційну діяльність, готувати дітей до набуття майбутньої професії, що сприятиме успішності в дорослому житті.

Діяльність закладів позашкільної освіти вже за метою свого існування є профорієнтаційною. Але чітка постановка цілей і особливостей організації активностей відповідно до вікових особливостей, робить її більш ефективною.

Відповідно до вікових особливостей різних категорій здобувачів освіти,

ми пропонуємо системний підхід до організації позашкільної діяльності з профорієнтаційною спрямованістю.

Розглянемо докладніше задачі навчальної і профорієнтаційної роботи в різних вікових групах.

Віковий період – дошкільний і молодший шкільний вік.

Профорієнтаційний підхід - інформаційний, розвиваючий природні здібності активізуючий широкі пізнавальні інтереси.

Конкретні види робіт: знайомство с професіями оточуючих людей (батьків, прабатьків, знайомих, сусідів тощо); створення системи гуртків, секцій де діти розвивають свої інтереси і здібності; підготовка проектів: «Професія моїх батьків», «Найкраща в світі професія», «Професія майбутнього» тощо.

Молодший підлітковий вік, середньо підлітковий вік - профорієнтаційний підхід: інформаційний, діагностико-консультаційний, розвиваючий завдатки і здібності, активізація інтересів і нахилів.

Конкретні види діяльностей: ознайомлення з професіями, пов'язаними з вивченням окремих предметів; запровадження факультативів з поширеного або поглибленого вивчення окремих академічних або інтегрованих навчальних предметів; вивчення варіативних курсів і предметів, що можуть бути майбутньою професією (економіка для дітей, уроки психології, філософія для дітей тощо). Організація роботи дослідницьких гуртків, секцій; спільна діяльність (інтеграція) з музичними, художніми, спортивними та хореографічними школами, з цільовими центрами позашкільної роботи.

Організація передпрофільного навчання на основі діагностики і вивчення інтересів.

Дослідницькі проекти «Яка професія найпоширеніша», «Рідка професія», «Які професії зникли, чому», «Як розвиваються професії»

Віковий період - старший підлітковий вік, ранній юнацький вік:

Профорієнтаційний підхід - інформаційний, діагностико-консультаційний, розвиваючий спеціальні здібності, активізуючий професійні інтереси.

Конкретні види діяльностей: запровадження поглибленого вивчення академічних або інноваційних предметів (можливо, підготовка до ЗНО); групова та індивідуальна профорієнтаційна діагностика, екскурсії, відвідування виставок для абітурієнтів; дослідницькі проекти: «Вивчення кар'єр видатних особистостей (за вибором)», «Дослідження етапів кар'єрного зростання», «Що важливіше – освіта чи особистісні якості в побудові кар'єри» тощо.

Юнацький вік:

Профорієнтаційний підхід - інформаційний, діагностико-консультаційний, розвиваючий спеціальні здібності, активізуючий професійну спрямованість.

Конкретні види діяльностей: системний і комплексний підхід у реалізації послуг профорієнтаційного та освітнього консультування (допомога у визначенні напрямку професійної освіти та визначення спеціалізації кваліфікаційної освіти); допомога у виборі курсів компліментарної освіти; допомога у плануванні індивідуальної кваліфікаційної освітньої траєкторії; визначення варіантів і пріоритетів у побудові кар'єри; оцінка потенціалу і перспективи професійного зростання; моделювання і планування професійного і кар'єрного розвитку; вибір тренінгових програм для особистісного розвитку; оцінка перспектив пошуку певних вакансій, за необхідністю визначення шляхів і напрямів здобуття додаткової освіти; допомога у розширенні конкурентного потенціалу; визначення оптимальної посадової позицію, компанії для працевлаштування й вектору кар'єри; навчання складати резюме та мотиваційного листа; планування працевлаштування після здобуття кваліфікаційної освіти.

Література:

1. Концепція державної системи професійної орієнтації населення, затверджена постановою Кабінету Міністрів від 17 вересня 2008 р. № 842. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF#Text>

2. План заходів з реалізації Концепції державної системи професійної орієнтації населення, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів від 4 липня 2018 р. № 469-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2018-%D1%80#Text>

Ївженко Юрій, кандидат педагогічних наук, старший науковець, завідувач сектору відділу науково-методичного забезпечення професійної освіти, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Проблема формування соціальної успішності дітей та молоді стала об'єктом дослідження багатьох науковців. Це відбувається, через реалізацію заходів, які спрямовані на формування у підростаючої особистості громадянської позиції і національно-патріотичної свідомості, дотримання здорового і безпечного способу життя, розвитку підприємництва тощо.

Формування соціальної успішності здійснюється у різних сферах і для цього необхідно створити відповідні соціально-економічні умови щодо морального, фізичного розвитку молодих людей, реалізації їх творчого потенціалу. Стало очевидним, що в останні роки розширюється співпраця молоді з державою, зростає кількість молодих волонтерів, виникають молодіжні ініціативи, розробляються та реалізуються соціальні проєкти. Застосування проєктної діяльності має інноваційний характер і стає засобом розвитку і саморозвитку особистості, виступає універсальним джерелом навчання, виховання та творчої діяльності молоді людини.

В результаті вивчення психолого-педагогічної літератури, можемо стверджувати, що формування соціальної успішності молоді, це комплексний процес створення усіма учасниками сприятливого соціального середовища [1; 2]. Під час різноманітних видів соціально значущої діяльності, участі у діяльності молодіжних громадських організацій, реалізації соціальних проєктів, створюються умови для самовираження і самореалізації, відбувається формування соціальних цінностей особистості.

Як правило, діяльність молодіжних громадських організацій реалізуються за допомогою соціальних проєктів. У енциклопедії соціальної сфери визначається поняття «проєкт», як сукупність скоординованих дій із певними точками відліку та завершення з метою досягнення певних цілей із встановленими строками, витратами й параметрами виконання [3, с. 504].

З метою фінансування проєктів, спрямованих на соціальне становлення та розвиток молоді, Міністерство молоді та спорту України проводить щорічно конкурс між всеукраїнськими молодіжними та дитячими громадським організаціям. Максимально можливий обсяг бюджетного фінансування програми до 75% від загальної суми кошторису витрат на їх реалізацію. Слід звернути увагу на те, що не всі із зареєстрованих громадських організацій беруть участь у конкурсах.

Серед поданих на конкурс проєктів, орієнтованих на патріотичне виховання, є: Всеукраїнська програма військово-патріотичного виховання дітей та молоді «Майбутній захисник Вітчизни»; Всеукраїнська молодіжна патріотична програма «Скарби нації»; Програма патріотичного виховання молоді «Юний захисник Вітчизни» та інші.

До проєктів, орієнтованих на сприяння працевлаштуванню та підприємницькій діяльності молоді, можна зарахувати програми: «Всеукраїнський фестиваль молодіжних трудових загонів «Ми працею славимо тебе, Україно!», Всеукраїнський зліт студентських та молодіжних трудових загонів, виставка вакансій «Освіта. Робота. Підприємництво», Програма сприяння розвитку молодіжного підприємництва «Молодіжне підприємництво» та інші.

Наприклад, соціальні проєкти «Особлива дитина», «Я – молодий та прагну жити» були спрямовані на адаптацію молодих людей з обмеженими фізичними можливостями. У якості волонтерів залучалися здобувачі освіти. Здійснюються молодіжні волонтерські проєкти, зокрема, на Міжнародний день миру, Міжнародний день волонтера, Всесвітній день молодіжного служіння, Всесвітній день захисту дітей. Проводяться Міжнародний молодіжний конкурс

волонтерських проєктів, що спонукає здобувачів освіти до нових творчих звершень.

Крім того, громадськими організаціями реалізують проєкти культурно-просвітницького напрямку, зокрема, тренінги, впроваджуються програми із здорового способу життя, відродження сімейних цінностей у суспільстві та інше.

З метою адаптації в умовах ринкової економіки була створена програма «Академія Навичок», яка передбачала поєднання на одному ресурсі онлайн навчання, створення карти цілей і паспортів професій учасників проєкту з урахуванням їх індивідуальних особливостей і особистих навичок. У рамках програми проводили тренінги, майстер-класи, ділові ігри, квести, молоді люди спілкувались з успішними бізнесменами, отримуючи знання і вміння за темами: лідерство, закони фінансового успіху, тайм-менеджмент, ефективне ведення переговорів, робота в команді, корпоративна культура, «PR» тощо.

Так, громадські організації, в рамках соціальних проєктів, створюють бізнес-інкубатори, які надають підтримку у створенні нових компаній та молодим підприємцям щодо заснування та становлення власного бізнесу. Молодь отримує консультації з підприємництва, з питань реєстрації; бізнес-інкубатори допомагають в розробці інвестиційних проєктів, орієнтованих на розвиток малого бізнесу; надають відповідну літературу. Для зацікавлених молодих людей проводилися семінари-тренінги з питань підприємництва; обмін досвідом, завдяки якому молоді люди підвищують свої шанси на успіх. Бізнес-інкубатори сприяють також залученню партнерів, що надаватимуть фінансову підтримку проєкту; допомагає знайти інвесторів, грантодавців, це дозволяє розвивати уміння організовувати і здійснювати соціально значущу діяльність тощо.

Завдяки широкому спектру напрямів роботи молодь отримує змогу проєктувати різноманітну суспільно корисну діяльність, оволодівали певними вміннями, особистісним розвитком який впливає на потенційні можливості здобувачів освіти, а також отримують досвід організовувати і здійснювати

соціально значущу діяльність та уміння співпрацювати, налагоджувати партнерські зв'язки.

Література:

1. Митник О. Я., Стрижак А. Є. Психолого-педагогічні умови формування соціальної успішності молодших школярів/ок у процесі навчання. Збірник наукових праць. Технології розвитку інтелекту

2. Хомич О., Лаврентьева І. Методика дослідження формування навичок соціально успішної особистості старшокласника у процесі групової діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2020. Вип. 24. кн. 2. С. 261. DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2020-24-2-261-276>

3. Зверєва І.Д. Енциклопедії для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.

*Кириченко Валентина,
кандидатка педагогічних наук, старша
наукова співробітниця, завідувачка
лабораторії фізичного та здорового
способу життя Інституту проблем
виховання Національної академії
педагогічних наук України.*

ЗМІСТОВО МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Старший шкільний вік внаслідок своєї сенситивності є найсприятливішим для завершення формування не лише психофізичних якостей і особистісних рис, а й планування власної життєвої стратегії, життєвих цілей та траєкторій досягнення успіху. Наразі учні старших класів закладів системи загальної середньої освіти України зайняті не такими оптимістичними планами, вони тривожно вдивляються в обличчя зовсім невідомого, а отже – непередбачуваного майбутнього, при цьому загальна кризова ситуація кратно ускладнюється тривалими воєнними діями росії проти нашого народу. Допомогти їм адаптуватись і продуктивно жити в динамічному світі, може й повинна система освіти.

Соціально-політичні культурні та економічні трансформації останніх десятиліть, перебіг воєнних дій та повоєнного відновлення деокупованих територій, актуалізують потребу в переосмисленні смисложиттєвих орієнтирів зростаючої особистості й фокусують увагу дослідників на пошуках можливостей підготовки випускників закладів освіти до успішної діяльності у різних сферах життя.

У світовому науковому дискурсі міститься велика кількість досліджень різноманітних аспектів *життєвої успішності*. Здебільшого пропонується розглядати *успішність* як загальне, системне явище, що набувається з позитивним життєвим досвідом і формується завдяки оптимістичному мисленню та активному способу життя особистості.

Зустрічаються також погляди на *успішність* як на динамічний конструкт, тісно пов'язаний із соціальною природою людини, її соціальним досвідом, який має *суб'єктивні* (мотивація стати життєво результативним, самоповага і впевненість у власних силах) та *об'єктивні* (схвальна оцінка соціального оточення, прагнення конструктивних соціальних взаємин) сторони.

Існують також погляди на *успішність* як на внутрішній стан особистості, що досягається за допомогою регулярної концентрації на своїх ключових бажаннях, активних діях щодо їх втілення та емоціях задоволеності результатами власної діяльності.

У власне педагогічних дослідженнях життєвий успіх розглядається як феномен, що проявляється у конструктивності життєвого вибору та відповідальності при реалізації значущих для людини смислів. Концепти педагогічних теорій Д. Дьюї, Я. Корчака, М. Монтесорі, С. Русової, С. Френе щодо можливості досягнення успіху шляхом виховання особистості, тобто збагачення внутрішнього світу, розвитку її активності, творчості, самостійності й відповідальності є концентром педагогіки успіху [5].

Вітчизняні педагоги (І. Єрмаков) характеризують *життєвий успіх* як результат життєдіяльності особистості, вибудованої в логіці послідовних досягнень, і водночас визнають його відправним пунктом, що скеровує особистість на її життєвому шляху і забезпечує визнання значущості успіху для найближчого соціального оточення особистості [3].

Змістовно наше бачення формування життєвої успішності базується на ідеях гуманістичного виховання, засадничих принципах педагогіки життєтворчості, педагогіки успіху та педагогіки емпатерменту, основних концептах побудови життєвого сценарію особистості чи моделювання стратегії життєздійснення, положеннях про особливості розвитку особистості дитини в контексті стихійних лих, воєн і тероризму.

Ми визнаємо, що життєва успішність людини визначається специфічним сполученням набуття необхідних якостей і навичок (цілепокладання, наполегливості, асертивності, відповідальності, оптимістичності тощо), досвіду

вправління у продуктивній діяльності, життєтворчих здібностей, отже, саме на їх розвиток мають спрямовуватись узгоджені виховні впливи педагогів, батьків, референтних дорослих з оточення учнів [2].

Для ефективності педагогічних впливів важливо уявляти процеси цілісними, моделювати їх. Констатуємо, що переважна більшість існуючих моделей виховання виконує соціально нормуючу, транслуючу, контролюючу функцію творення «простору дорослішання дитини». Однак, з урахуванням усіх ризиків, загроз і обмежень сучасного освітнього процесу в моделях виховання, що прагнуть відповідати існуючим викликам української системи освіти, головні акценти виховання мають переноситись з «належного» на «потенційно можливе», ймовірно.

Необхідність стратегічного планування освітнього процесу в умовах поствоєнної реальності актуалізує розроблення варіативних моделей формування життєвої успішності учнів старшої школи в тих умовах, в яких їм не «дано бути», а «належить бути». Реалізації цього надзавдання сприятиме розроблення проєктивних моделей формування життєвої успішності учнів старших класів, які науковці лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України планують отримати наприкінці нашого дослідження.

Кінцевим результатом виховних впливів щодо формування життєвої успішності мають бути чітко визначені ціннісно-сміслові орієнтири, розвинуті життєтворчі здібності й уміння та здатність діяти заради досягнення результату, тобто сформована компетентність досягати запланованого результату в конкретних ситуаціях соціального життя мінливого середовища [2, с. 14].

Солідаризуючись із науковою позицією дослідниці А. Большакової, прогнозуємо, що у формуванні життєвої успішності учнів старших класів головна увага має приділятися розвитку їх життєтворчих здібностей, як то: «знаходити смисл свого існування, протистояти життєвим труднощам; формулювати життєві цілі, проявляти гнучкість у життєвому плануванні та готовність до змін у житті, відкритість до нового досвіду; впевненість у

необхідності постійного особистісного та професійного зростання; прагнення до створення нового у всьому, чим займаєшся; рефлексивність» [1, с. 73-74], що зумовлює формування таких умінь і навичок учнів як *асертивність, життєвий оптимізм, самоповага, комунікативне лідерство, кооперація, просоціальність* [4].

Література:

1. Большакова А.М. Опитувальник життєтворчих здібностей. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2010. № 2. С. 70–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2010_2_13
2. Кириченко В. І., Нечерда В. Б., Безрук К. О., Лаврентьєва І. В. *Методика формування соціально успішної особистості старшокласника в системі загальної середньої освіти : методичні рекомендації*. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732076/>
3. *Технології життєвого успіху : [практично зорієнт. посіб.] / [І. Г. Єрмаков та ін.; редкол. : І. Г. Єрмаков та ін.] ; М-во освіти і науки України. К. : Гімназія «Консул» № 86, 2007. 663 с*
4. Хомич О.Л., Лаврентьєва І.В. *Методика дослідження формування навичок соціально успішної особистості старшокласника у процесі групової діяльності. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2020. Вип. 24 (2). С. 261–276.
5. Necherda V. B. Theory and methods of forming a successful pupil's personality. *PNAP. Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Polska, Częstochowa: Wydawnictwo Akademii Polonijnej «Educator», 2022. Vol. 55. № 6. P. 70–80.

*Ковальчук Ганна, методистка
Центру позашкільної роботи
Святошинського району м. Києва*

*Безрук Катерина, аспірантка,
наукова співробітниця лабораторії
фізичного розвитку та здорового способу
життя Інституту проблем виховання
НАПН України*

РОЗВИТОК «SOFT SKILLS» ДЛЯ УСПІШНОГО ЗАВТРА

З кожним роком все більше роботодавців, відповідаючи на запитання про необхідні якості для своїх працівників, називають «м'які» навички, тобто ті, які будуть не під силу комп'ютерним програмам чи роботам, такі як комунікабельність для спілкування з клієнтами, навички роботи в команді, вміння знаходити рішення, компроміси, навички планування, самоорганізації й таке інше, що тісно пов'язано із формування життєвої успішності учнів.

Дослідження проблеми формування життєвої успішності вивчається з різних аспектів, які можуть впливати на успіх учнів як у закладі освіти, так і в подальшому житті. Життєва успішність включає не тільки академічні досягнення, але й розвиток особистості, соціальні навички, самореалізацію та здатність до досягнення поставлених цілей. Необхідність формування в учнів життєвої успішності знайшла своє підтвердження у положеннях Національної доктрини розвитку освіти, а програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей» наголошує на тому, що «цільовим актуалітетом освіти сьогодення є формування нової людини, яка володіє необхідними інструментами, щоб зробити власне життя успішним, має гнучке мислення і відкритість для нових ідей, вміє ефективно комбінувати знання» [8, с. 172].

У низці українських та зарубіжних досліджень В. Анютіна, Д. Бухаленкова, В. Кириченко, І. Ткачук, J. Kruger, А. Адлера розглядається поняття «успішність особистості»: як проблема особистісного зростання, розвитку самоідентичності, адаптованості до зовнішніх умов життєдіяльності.

А засобом досягнення успішності є сама особистість і процес переживання, сприймання і ставлення до успішності в будь-якій діяльності [8, с. 172].

Життєва успішність означає комплекс психологічних і соціальних факторів, які визначають можливість особистості досягти успіху в житті, досягти своїх цілей і задоволення від досягнень. У своєму дослідженні ми спираємось на думку І. Боровинської, яка розглядає поняття як «життєва успішність» «крізь призму таких понять: самоздійснення, суб'єктивне благополуччя, гармонія, задоволеність життям, відчуття сенсу життя» [4, с. 147] та визначає її як «...емоційно забарвлений стан, який супроводжує успішну реалізацію власного життєвого проєкту; це відчуття самоздійснення особи, що призводить до суб'єктивного благополуччя, гармонії, відчуття сенсу власного життя» [4, с. 147].

Дослідження формування життєвої успішності учнів мають на меті розробку ефективних методик та підходів, які допоможуть покращити якість освітнього процесу в закладах освіти та в закладах позашкільної освіти, зокрема.

На жаль, сучасні навчальні програми у закладах освіти містять незначну кількість компонентів, які формують життєву успішність та м'які навички учнів [5].

Отже, варто зазначити, що формування життєвої успішності учнів тісно пов'язана із такими поняттями, як «soft skills» та «hard skills». Soft skills – це неспеціалізовані навички, які допомагають вирішувати життєві завдання і працювати з іншими людьми не залежно від роду діяльності, забезпечують високу продуктивність роботи. Ці навички є поєднанням індивідуальних якостей особистості, її поведінкових і соціальних установок. Сучасний здобувач освіти повинен уміти активно навчатися впродовж усього життя, розв'язувати проблеми, мислити критично, бути креативним, ініціативним, володіти цифровими компетентностями, а також навичками соціальної взаємодії та уміти керувати емоціями [6].

На думку А. DuBrin, «hard skills – це будь-які навички, пов’язані з конкретним завданням або ситуацією, що включають розуміння і знання конкретної діяльності» [1, с. 16]. Їх значення не потрібно недооцінювати на професійній стежині, але й обмежуватися тільки ними недостатньо для успішної особистості.

Згідно з дослідженням, проведеним компанією Wonderlic, 93% опитаних роботодавців відзначили, що наявність soft skills у кандидата є важливим фактором при прийнятті рішення про його працевлаштування [2].

А дослідження соцмережі LinkedIn показало, що 57% роботодавців цінують гнучкі навички навіть більше, ніж професійні. Особливо цінуються працівники, які легко і без опору адаптуються до змін, швидко освоюють нові технології, помічають корисні тренди раніше за інших та пропонують застосовувати їх в роботі [3].

Всесвітній економічний форум опублікував ТОП-10 навичок, які будуть потрібні для роботи через 5 років.

ТОП-10 навичок у 2025 році:

1. аналітичне мислення та інноваційність;
2. активне навчання та стратегії навчання;
3. розв’язання складних проблем;
4. критичне мислення та аналіз;
5. креативність, оригінальність та ініціативність;
6. лідерство та соціальний вплив;
7. використання технологій, моніторинг та контроль;
8. створення технологій та програмування;
9. витривалість, стресостійкість та гнучкість;
10. логічна аргументація, розв’язання проблем та формування ідей.

Тепер на першому місці опинилося аналітичне мислення та інноваційність, а на другому – активне навчання та навчальні стратегії. Навичка комплексного розв’язання проблем, яка була лідером списку для 2015 та 2020 років, тепер на третьому місці. Традиційно важливими залишаються критичне

мислення і аналіз, креативність, оригінальність та ініціатива. Цілковито новими у списку стали цифрові навички: використання, моніторинг та контроль технологій і технологічний дизайн та програмування. У десятку також потрапили навички самоконтролю: надзвичайно важливими будуть стійкість, опірність стресам та гнучкість, а також уміння взаємодіяти з іншими — лідерство та соціальний вплив [7].

Щоб бути успішним та конкурентоспроможним у дорослому житті, важливо розвивати м'які навички ще з шкільних років, адже вони знадобляться для майбутньої професії. Підлітковий вік – період становлення особистості, коли відбуваються фундаментальні зміни у сфері самосвідомості підлітка, що має велике значення для подальшого розвитку та успішного майбутнього. Розвиток soft skills у цьому віці є дуже важливим, тому що допомагає формувати особистісні якості, необхідні для життя в сучасному світі.

Заклади позашкільної роботи, а саме різноманітні гуртки та секції є чудовим осередком для розвитку м'яких навичок: спорт розвиває волюві навички, стресостійкість, адже потрібно під час змагань потрібно вміти справлятися з емоційним перенавантаженням, вміння ставити та досягати цілі; малювання та музика вчать творчо підходити до завдань розвивають креативне мислення; гуртки науково-технічного напрямку розвивають критичне мислення, стимулюють інтелектуальні навички, здобувати навички самоорганізації. Позашкільна освіта формує та розвиває м'які навички без яких складно уявити продуктивне майбутнє.

До прикладу, у Центрі позашкільної роботи Святошинського району м. Києва значна увага розвитку soft skills приділяється на заняттях гуртка «Зрости в собі лідера», який працює за навчальною програмою з позашкільної освіти соціально-реабілітаційного напрямку «ЛІДЕРСТВО». *Мета програми* – розвиток лідерського потенціалу учнів шляхом формування в них лідерських якостей, ключових компетентностей, сприяння отриманню ними досвіду лідерської поведінки.

Робота на заняттях гуртка спрямована на формування та розвиток у підлітків таких soft skills:

- лідерство (управління та організаторська діяльність, прийняття відповідальних рішень, готовність нести за них відповідальність);
- комунікативні навички (вміння домовлятися, досягати своєї мети через спілкування, обґрунтовувати власну думку вміння слухати інших, виражати свої думки, вміння взаємодіяти та вирішувати конфлікти, самопрезентація та публічний виступ);
- креативність (творче мислення, нестандартні ідеї);
- взаємодія з собою та іншими (робота в команді, адаптація до колективу та пристосування до загального робочого ритму, допомога іншим, вміння приймати допомогу, вміння залишатися конструктивним);
- тайм-менеджмент (вміння планувати та впорядковувати власну діяльність, пріоритезація, постановка цілей, визначення дедлайнів);
- критичне мислення (перевірка інформації, аналіз аргументації, вміння вибудовувати лінію аргументації);
- самоаналіз (самостійний аналіз поведінки та діяльності, рефлексія).

Для того, щоб сформувалися у підлітків вміння необхідно отримані знання застосовувати на практиці. Навичка ж сформується лише тоді, коли вміння дійде до автоматизму. Чим більше практикуватися, тим краще і більше розвиваються навички. Тому нашим завдання є створення середовища, яке сприяє розвитку та закріпленню м'яких навичок.

Розвитку soft skills на заняттях гуртка сприяють такі методи та інструменти:

- тренінги – вчимося працювати в команді, вирішувати кейсові завдання, творити, комунікувати одне з одним, публічно виступати, рефлексувати;
- створення, організація та проведення квестів для інших гуртків – вчимося працювати в команді, планувати та впорядковувати власну діяльність,

розподіляти ролі, обов'язки, завдання, визначати дедлайни, аналізувати діяльність, комунікувати;

- проведення тренінгів для інших гуртків – вдосконалюємо навички публічного виступу;
- відео проєкти – вчимося розробляти сценарій, розвиваємо вміння триматися перед камерою;
- портфоліо – вчимося визначати мету його створення, систематизуємо інформацію про себе, фіксуємо власні досягнення, демонструємо прогрес в опануванні певними навичками.

Отже, формування м'яких навичок є важливим аспектом для досягнення життєвої успішності учнів, оскільки вони допомагають у розвитку особистості, сприяють соціальній адаптації, підвищують самомотивацію та сприяють досягненню поставлених цілей. Soft skills потрібні кожній людині, вони включають широкий спектр особистісних якостей та навичок, таких як: можливість впоратися зі складними ситуаціями, ефективна комунікація, вміння чітко висловлювати власну думку, ефективно взаємодіяти з іншими, робота в команді, вміння керувати власними емоціями, критичне мислення, саморегуляція, лідерські якості, вміння приймати рішення, управління часом і планування своїх дій, для досягнення успіху у вибраному виді діяльності.

Література:

1. DuBrin A. Essentials of Management. Mason, OH : South-Western Cengage Learning. 2008. 16 p.
2. Hard Facts About Soft Skills: An actionable review of employer perspectives, expectations and recommendations. Wonderlic. 2016. URL: http://docs.wixstatic.com/ugd/cceaf9_ec9ed750296142f18efdd49f4930f6d3.pdf
3. Soft skills: м'які навички для успішної кар'єри майбутнього. *TASlife* : блог. 2023. URL: <https://taslife.com.ua/blog/soft-skills>
4. Боровинська І. Є. До психологічного розуміння понять успіх, успішність, життєвий успіх, життєва успішність. *Науковий вісник Херсонського*

державного університету. Серія: Психологічні науки. 2017. №. 3 (2). С. 142-148.

5. Практикум з розвитку м'яких навичок. *Професійна освіта онлайн. 2022.* URL: <https://profosvita.online/courses/course-v1:Profosvita+CS-K001SFPL+2024/about>

6. Програма ЄС «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України». *Відділ освіти, сім'ї, молоді та спорту Срібнянської селищної ради. 2023.* <https://sribnyanska.osv.org.ua/news/1678719409/>

7. Світовий Економічний Форум назвав топ-10 навичок майбутнього. *Освіторія Медіа. 2020.* URL: <https://osvitoria.media/news/svitovuj-ekonomichnyj-forum-nazvav-top-10-navychok-majbutnogo/>

8. Федорченко Т. Є. Формування соціально успішної особистості в фокусі наукових досліджень. *Інструментарій виховання в сучасних закладах освіти: реалізація творчих і соціально значущих програм, проєктів : зб. матер. наук.-практ. конф. [за заг. Редакцією Т. Є. Федорченко, Безрук К. О., Ївженко Ю. В]. Київ, 2022. 182 с.*

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ УЧНІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Сучасне суспільство потребує моральних, творчих, компетентних особистостей, які спроможні самостійно, свідомо і творчо проєктувати і здійснювати власне життя, брати активну участь у соціальних процесах, бути соціально мобільними та відповідальними, конкурентоздатними, життєвокомпетентними.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема формування життєвої успішності учнів.

Пошук шляхів розв'язання цієї актуальної проблеми актуалізує осмислення підходів до змісту й організації процесу формування життєвої успішності учнів.

Процес формування життєвої успішності учнів в освітньому середовищі закладів освіти буде ефективним за реалізації в єдності системного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного, рефлексивно-діяльнісного, акмеологічного підходів.

Підхід – це методологічна орієнтація педагогічної діяльності на розвиток життєвої компетентності, становлення конструктивної життєвої стратегії та індивідуально-особистісних технологій життєвої успішності учнів у процесі навчання, виховання, розвитку.

Разом вони складають стратегію педагогічної діяльності та обумовлюють вибір тактики дій в конкретній ситуації.

Науковці І. Бех, О. Биковська, І. Єрмаков, О. Овчарук, О. Пометун стверджують, що підхід є комплексним педагогічним засобом, до його складу входять три основні компоненти:

- *основні поняття*, які використовуються в процесі навчання, виховання і розвитку особистості;

- *принципи* як вихідні положення або головні правила здійснення освітньої діяльності;

- *прийоми і методи* побудови освітнього процесу.

Перша складова будь-якого підходу – поняття, які виступають в якості головного інструменту діяльності. Понятійна складова являє собою, як правило, певну сукупність понять. Одне з них є ключовим і обумовлює назву підходу. У системному підході таку роль відіграє поняття «система», у діяльнісному – «діяльність», в компетентнісному – «компетентністю», у рефлексивному – «рефлексивність».

Друга складова – це принципи, які є тими вихідними концептуальними позиціями, що впливають із головної мети й цілей педагогічної діяльності. Вони зумовлюють вибір змісту, форм і способів організації діяльності, стилю спілкування, взаємин з учнями, вибір критеріїв оцінювання результатів освітньої діяльності.

Третю складову підходу можна назвати технологічною, оскільки вона виключає прийоми і методи, які найбільше відповідають вибраній орієнтації діяльності.

Сучасні методологічні підходи до формування життєвої успішності учнів

Системний підхід

Основні поняття	Принципи	Методи
Система Виховна система Системність Компоненти системи Елементи системи Структура системи Цілісність системи	Принцип цілісності Принцип комунікативності Принцип структурності Принцип цілеспрямованості Принцип управління життєдіяльністю системи	Системний аналіз Моделювання освітнього процесу Моделювання освітньої системи закладу Моделювання освітньої системи гуртка Моделювання освітніх програм для роботи з

	Принцип розвитку	конкретним гуртком
--	------------------	--------------------

Особистісно-орієнтований підхід

Основні поняття	Принципи	Методи
Індивідуальність Особистість Самоактуалізація Самовизначення Суб'єкт Суб'єктність Я – концепція Вибір Педагогічна підтримка Фасилітація	Принцип самоактуалізації Принцип індивідуальності Принцип суб'єктності Принцип вибору Принцип творчості і успіху Принцип довіри і підтримки Принцип особистісної орієнтації Принцип визнання самоцінності особистості у визначенні цілей її виховання Принцип природновідності Принцип наступності Принцип врахування інтересів і потреб дітей Принцип індивідуалізації та диференціації освітньої діяльності	Діалог Фасилітація Педагогічна підтримка Створення ситуації вибору і успіху Діагностика Рефлексія Супровід самонавчання

Рефлексивно-діяльнісний підхід

Основні поняття	Принципи	Методи
Діяльність учнів Діяльність педагогів	Принцип суб'єктності виховання	Метод підтримки ініціативи

Види діяльності Простір діяльності Взаємодіяльність Мотив діяльності Цілепокладання Самодіяльність Суб'єкт діяльності Результат діяльності Рефлексивність	Принцип врахування видів діяльності і законів їх зміни Принцип врахування сензитивних періодів розвитку дітей Принцип визначення зони найближчого розвитку й організації в ній спільної діяльності дітей і дорослих Принцип проектування, конструювання і створення ситуації успіху в освітній діяльності Принцип результативності кожного виду діяльності Принцип рефлексивності діяльності Принцип співробітництва при організації й управлінні різними формами освітньої діяльності	Метод самоорганізації взаємодії Метод поваги дитячої особистості Метод переконання Метод проєктів Метод гри
---	--	---

Компетентнісний підхід

Основні поняття	Принципи	Методи
Компетентність Компетенція Життєва компетенція Життєва стратегія Життєве проектування Життєвий проєкт Життєвий ціннісно-нормативний простір Життєтворчість	Принцип суб'єктності виховання Принцип рефлексивності Принцип творчості Принцип проектування та конструювання освітнього середовища Принцип	Життєве проектування Діалог Ведення рефлексійних щоденників Ведення портфоліо особистісного зростання Моделювання ситуацій Соціально-педагогічний супровід

Моральність Самонавчання Самовиховання	результативності	Соціальна практика Проектна діяльність Аналіз життєвих ситуацій Тренінги
--	------------------	---

Акмеологічний підхід

Основні поняття	Принципи	Методи
Акме Акмеологія Акменавчання Саморозвиток особистості Зрілість Самість Акмеологічний простір Педагог-акмеолог Акметехнології	Принцип особистісної орієнтації Принцип самоактуалізації Принцип створення акмеологічного простору Принцип підтримки проявів в дитини самості Принцип розвитку суб'єктного досвіду дитини	Діалог Рефлексія Акмеологічний моніторинг Метод проєктів Метод моделювання Метод проєктування Метод прогнозування Метод програмування

Розглянуті підходи складають певну систему. Кожний підхід як важлива складова системи взаємопов'язаний з іншими, їх гармонійне поєднання є запорукою ефективного процесу формування життєвої успішності учнів.

Література:

1. Биковська О. В. Реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті. Позашкільна освіта та виховання. 2007. №2. С. 7–17.
2. Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. Компетентнісна освіта від теорії до практики. К. : Плеяда, 2005. 120 с.
3. Гук М. Ю., Ковганич Г. Г. Компетентнісний підхід до виховання – ключ до його оновлення. *Компетентнісні засади змісту освіти в 11-річній*

школі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 28-29 березня 2013 року. К. : 2013. С. 549–551.

4. Ковганич Г., Савенко Н. Сучасні методологічні підходи в організації освітнього процесу в ЗПО. *Методист*. №3. 2019. С. 21–26.

5. Компетентнісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 28 квітня 2011 р. / ПТЗО М-ва освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т пед. наук. НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; редкол.: Федоренко О. А., Батечко О. В., Єрмаков І. Г. К.: Київ Ін-т сучасн. підр., 2011. 644 с.

6. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. №10. С. 65–69.

7. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків : Вид. група «Основа», 2005. 96 с.

Копосов П. Г., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник ДНУ «Інститут модернізації місту освіти» м. Київ

УСПІШНІСТЬ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Тези присвячені проблемі організації навчання молодших школярів за якого кожен учень зможе відчувати себе успішним у процесі навчальної діяльності. Аналізується роль успішності у формуванні мотивації навчальної діяльності. Описано засоби організації навчального процесу за якого досягається формування в учнів почуття успіху. Визначено дидактичні засоби, які сприяють уникненню негативних психологічних факторів, що можуть супроводжувати навчальний процес.

Основою будь-якої діяльності є *мотивація* – усвідомлення поставленої мети. Мотивація має вирішальне значення і для мовленнєвої діяльності.

Мотив становить причину або сукупність причин, що спонукають людину до спілкування в певній ситуації, потребу, що виникла, активізує свідомість мовця і слугує їй стартовим механізмом, поштовхом до породження мовлення. Це те, заради чого здійснюється діяльність. Мотивом можуть виступати предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, почуття та переживання. Отже, все те, у чому знайшла своє втілення потреба [1].

Проблему мотивів усебічно розглянуто в працях І. Зимньої, Г. Костюка, О. Леонтєва, А. Маркової, С. Рубінштейна.

Поверхневий, неглибокий і слабкий мотив, який виникає без опори на стійкі вміння й навички, лише в перший момент викликає активність. Стабільний мотив є важливим чинником діяльності.

Мотивація може бути зовнішньою і внутрішньою. Основними чинниками зовнішньої мотивації є заохочення, покарання та інші види стимуляції, які або спрямовують, або гальмують поведінку людини. Внутрішня мотивація учня формується шляхом одержання задоволення від навчально-пізнавальної діяльності, забезпечення інтересу до форми й змісту начально-пізнавального процесу, переживання позитивних емоцій, відчуття невимушеності під час

виконання навчальних дій, переживання успіху, відчуття позитивного ставлення до власної особистості.

З погляду формування навчальної мотивації важливим є поняття *навчального інтересу*. Інтерес до навчання пов'язаний зі складними мотиваційними процесами, що супроводжуються здатністю до мовленнєвої діяльності. Пізнавальний інтерес позитивно впливає на всі психічні процеси і функції: сприймання, увагу, мислення, пам'ять, волю – тобто утворює особливий тонус діяльності, особливий стан особистості.

О. Кучерук зазначає, що дієвість функціональної системи методів навчання значною мірою визначається внутрішніми мотивами – особистісними бажаннями, почуттями, переживаннями, викликаними тематичним матеріалом, прагненням до успіху в певній освітній сфері, наявністю в учнів стійкого пізнавального інтересу до тематичного змісту і навчальної діяльності як важливого мотиву, який визначає творче ставлення до навчальної дисципліни. Водночас цей інтерес залежить від спонукального впливу методів навчання, що, у свою чергу, допомагає керувати увагою учнів, формувати в них вольове бажання вчитися [5].

Тому першочергове завдання педагога полягає в такій організації навчання, яка стимулювала б усі внутрішні сили, необхідні для подолання труднощів.

У кожному інтересі є два аспекти: *предметність* – спрямованість на конкретне явище; *усвідомленість* – спонукання індивіда до дій щодо цього предмета в кожній ситуації взаємодії з ним. Формування інтересу проходить декілька стадій, зокрема *цікавість* і *допитливість*, які є найвагомішими саме в учнів 1–2 класів. Це зумовлено психофізіологічними особливостями дітей цього віку. На наступній стадії навчання молодших школярів формується *пізнавальний і теоретичний інтерес* [8].

За визначенням Г. Костюка, характерною рисою свідомої людської діяльності є її спрямованість на досягнення певних цілей, пов'язаних з її мотивами. Мета діяльності – це те, на що вона спрямована і що повинно

становити її кінцевий результат. Мотив – це те, що зумовлює прагнення людини до цієї, а не іншої мети [6].

Однак, варто зазначити, що шлях до цілі не завжди виявляється легким. І не кожен здатен долати складні перешкоди задля досягнення привабливої мети. Тож ускладнення навчальної діяльності має відбуватися поступово. Більше того частина шляху може бути навіть приємною, тобто супроводжуватися позитивними емоціями. Власне поява самих інтересів пов'язується з позитивними емоціями, що з'являються в процесі діяльності й слугують посередником між потребами та їх задоволенням. Саме тому для дітей шести-семирічного віку збуджуючим емоційним фактором є *ігрова діяльність*.

Формування навчальної діяльності починається із усвідомлення того, що учень виконує певні дії для того, щоб навчитись чомусь, викликати бажання вчитись. Ігровою метою є емоції, розвага, мало усвідомлені цілі. Навчальною метою є знання, керування знаннями, потреба в знаннях, а от спосіб здобуття цих знань може бути більш або менш привабливий. Диференціація ігрових та навчальних цілей настає у школяра не одразу. Учбові задачі часто ставляться учневі в ігровій формі, що забезпечує емоційність, привабливість учіння. Це допомагає дитині долати труднощі в процесі учіння.

Гра створює той позитивний емоційний фон, на якому усі психічні процеси протікають найбільш активно. Вона виявляє індивідуальні здібності дитини дозволяє визначити рівень його знань і уявлень [2].

Закономірності впливу однієї діяльності на іншу встановлено А. Леонтьєвим, який встановив, що діяльність може втратити мотив, який викликав її до життя, і тоді вона перетвориться на дію, яка може реалізувати зовсім інше ставлення до світу, іншу діяльність, і навпаки, дія може набути самостійної спонуки й стати особливою діяльністю; нарешті, дія може трансформуватися у спосіб досягнення цілі, в операцію, здатну реалізувати різні дії.

З огляду на ці теоретичні положення обґрунтовано доцільність інтеграції навчальної та ігрової діяльності, оскільки взаємовплив цих видів діяльності дає

можливість комбінувати мотиви, цілі, дії та операції у процесі самої діяльності. Однак включення навчально-пізнавальної гри в навчальний процес має свої закономірності. Дитина умовно проходить декілька стадій гри. Перша стадія характеризується виникненням у дитини бажання грати. На цій стадії педагог зацікавлює дітей, створює радісне очікування нової цікавої гри. На другій дитина вчиться виконувати ігрове завдання, правила та ігрові дії. Учитель не лише спостерігач, а й повноцінний учасник гри. На цій стадії дитина вже знайома з правилами гри, виявляє творчість, займається пошуком розумових дій [3]. Тобто відбувається взаємодія ігрових і навчальних дій у навчальній діяльності, що зумовлює синтез двох видів діяльності: *навчальної* та *ігрової*. Утворюється нова психологічна якість – *навчально-ігрова діяльність*.

Поняття *навчально-ігрової діяльності* сформульовано В. Саюк. Під *навчально-ігровою діяльністю*, за її визначенням, потрібно розуміти таку активну самостійну пізнавальну діяльність школярів, керовану вчителем, яка розгортається на основі гри і веде до реалізації дидактичних завдань. У зв'язку з цим навчально-ігрову діяльність слід розглядати як складну цілісну систему, яка відображає впорядковану сукупність взаємоз'язаних і взаємозалежних компонентів [10].

Використання ігор у навчальному процесі, доводить О. Савченко, доцільне не лише у роботі із шестирічними першокласниками, а й протягом усього періоду навчання в школі першого ступеня. Це зумовлено тим, що використання ігор у навчанні робить недоречною авторитарну позицію вчителя в спілкуванні з дітьми. Адже, щоб зацікавити дітей майбутньою діяльністю, внести у навчання ситуації несподіванки, вільного вибору, яскраві позитивні емоції, педагог має сам стати учасником гри. Особливо важливе поєднання гри з навчальною діяльністю в початкових класах, коли складний перехід від дошкільного дитинства до школи зумовлює поступову зміну провідних видів діяльності – ігрової на навчальну [9].

Поступово в учнів молодших класів формуються навчальні цілі, інтереси та мотиви, а гра залишиться як зовнішня форма навчальної діяльності, як

привабливий емоційний фон цієї діяльності. Навчальна гра дає можливість переходу від досягнення близьких навчально-ігрових цілей (перемогти у змаганні, добре виконати якусь роль, активно поспілкуватись з однокласниками тощо) до перспективних навчальних цілей (переживання інтелектуальних почуттів (здивування, захоплення, інтерес), усвідомлення важливості знань у житті людини, переконання в тому, що людина озброєна знаннями і вміннями психологічно краще відчуває себе в соціумі, тому що до такої особистості ставляться з повагою).

Але однією з найпривабливіших емоцій є почуття успіху, тобто досягнення поставлених цілей. Також успіх може бути абсолютний, у найбільшій мірі, достатній чи в незначній мірі. Але для того, щоб пережити почуття значного успіху необхідно цінувати та емоційно переживати успіх менший, або навіть незначний.

Можна запропонувати педагогам простий алгоритм надихання учнів на успіх - не розумів, а тепер зрозумів, не вмів, а тепер умію - от у чому радість пізнання, яку постійно потрібно підтримувати в дитині.

А чи можуть усі учні навчатися успішно? Так, якщо буде більше вчителів, які вміють успішно навчати. Досягнути і першого і другого має бути головним завданням Нової української школи.

І це переконання виникло не сьогодні і не лише у вітчизняній педагогіці. Відомий український педагог-новатор В. Шаталов вважав, що необхідно звільнити дитину від страху, зробити її вільною у своїх рішеннях і вчинках, вселити в нього впевненість у свої сили, побачити в ній повноцінну і здатну до творчості людину - от найнадійніший і благородний шлях становлення дитячих талантів. Усі діти можуть навчатися успішно, якщо поруч з ними терплячі і добрі вчителі [11].

Американський педагог У. Глассер у своїй книзі «Школи без невдач» переконував у тому, що людина ніколи не процвітає в житті в широкому сенсі слова, якщо один раз не пізнає успіху в чомусь для неї важливому. Першого,

по-справжньому реального успіху досить, щоб усі несприятливі психологічні фактори могли бути нейтралізовані.

Він закликав до того, що треба створювати такі школи, у яких би всі діти училися успішно. Зрозуміло, кожна дитина повинна нести відповідальність за власну працю в ім'я досягнення життєвого успіху і подолання труднощів. Однак відповідальність за забезпечення такої системи освіти, де б успіх був справою не тільки можливою, але і реальною, де б діти успішно училися і могли реалізувати свої здібності, повинне нести суспільство [4].

Чому до вступу до школи дитина почувала смак успіху і відрізнялася оптимізмом? Успіх супроводжував її тому, що вона самостійно, спираючись на свій розум, справлялась з важливими для неї проблемними ситуаціями; оптимістом же вона була тому, що життя її не було позбавлене задоволень, що відповідають її вікові. Вона усе більше усвідомлювала, що, хоч у житті і зустрічаються труднощі, їх можна переборювати, причому в основному успішно. Однак головне полягає в тім, що, навіть якщо їй щось і не вдавалося, ніхто не вважав його невдахою.

У школі ж діти виявляють, що мозок їм потрібний в основному для механічного запам'ятовування, а не для того, щоб задовольнити інтерес, реалізувати ідею, вирішити задачу. Відразу після дитячого саду, починаючи з перших років навчання, чим далі, тим більше - іноді аж до випускного класу і навіть у коледжі - успіх забезпечується гарною пам'яттю, а не умінням мислити. Механічне запам'ятовування погане вже саме по собі. Однак ще гірше те, що велика частина фактів, що їм приходится запам'ятовувати, мало зв'язана з їхнім дитячим світом - важливі для них речі або викладаються погано, або не викладаються зовсім [4].

Важливою, якщо не необхідною умовою формування повноцінної особистості дитини є відчуття пережитого нею успіху, досягнутого при подоланні труднощів, у тому числі навчальних. Це один з доданків щасливого дитинства. Позитивно впливаючи на стан нервової системи, успіх створює високий емоційний настрій, тонізує весь організм.

Успіх окрилює дитину, сприяє виробленню в неї ініціативи, впевненості у своїх силах, забезпечує згодом формування характеру борця, що вірить у свої сили. Однак, мабуть, щоб дитину супроводжував успіх, настільки необхідний для розвитку особистості і не як випадкове досягнення, а постійний супутник напруженої діяльності, треба точно співставити сили і можливості дитини з обсягом і складністю пред'явлених їй задач.

Звичайно, і легко досягнутий, і випадковий успіх теж окрилює, і він часом теж необхідний, даючи важливий поштовх до діяльності своїм смаком перемоги. Однак як система успіхи, досягнуті при штучному спрощенні вимог, не можуть створювати могутнього резонансу в душі дитини, формувати позитивні риси її характеру. Адже школярі усвідомлюють швидко ціну такої удачі. По-справжньому діючи, особливо коли мова йде про нестійку дитячу психіку, радість і почуття впевненості, знаходяться при подоланні дійсних труднощів, що стимулюють до того ж і допитливість розуму.

Однак якщо задачі явно непосильні дитині, це стає психотравмуючим моментом, особливо для дітей старанних, працьовитих. Дитина виснажується, починає підсвідомо уникати такої діяльності [7].

Щоб втілити у життя вище перераховані теоретичні позиції, науковцям, методистам і педагогам необхідно застосовувати творчі підходи до організації освітнього процесу. У процесі розробки певних завдань, прийомів, методів, технологій в процесі підготовки до організації освітнього процесу у початковій школі ми намагалися враховувати усі вище перераховані фактори забезпечення мотивованого та успішного навчання молодших школярів. У розробленій нами методиці передбачено ігрові засоби, які стимулюють активність у процесі здійснення певних навчальних операцій (запам'ятовування букв, цифр, різні види читань та обчислень). З метою забезпечення почуття успіху у кожного учня (з різним психологічним рівнем готовності до пізнавальної та навчальної діяльності) нами передбачено поділ навчальних умінь на мікро уміння, коли учень може побачити свої найменші досягнення (письмо окремих елементів букв, цифр, читання складів, слів, речень від простіших до складніших,

математичні обчислення в межах окремого числа, розв'язування задач певного типу і складності). Розроблено відповідну наочність, яка дає змогу учневі та вчителю відмічати найменший успіх учня, спостерігати за динамікою індивідуального просування по шляху засвоєння навчального матеріалу (головне, щоб таке просування відбувалося). За успішність учня в першу чергу несе відповідальність учитель. Тож невдачі учня – це невдачі учителя, а успіх учня – успіх і вчителя.

Висновок. За такої організації навчального процесу зникають такі негативні психологічні фактори як страх дитини через можливість зробити помилку, не справитися із завданням, пасивність і апатія у процесі навчальної роботи, конфлікти з батьками і вчителем тощо. А натомість дитина відчуває позитивні емоції від навчальної діяльності, упевненість у власних силах і не набуває комплексу неповноцінності та невдахи.

Література:

1. Божович Л. І. Проблеми формування особистості: [вибр. психолог. праці], [під ред. Д. І. Фельдштейна] / Л. І. Божович. Вид-во «Інститут практичної психології»; Воронеж: НПО «МОДЕК», 1995. 352 с.
2. Варзацька Л. О. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення в перших класах загальноосвітніх шкіл: [методичний посібник]. К. : Юніверс, 2000. 144 с.
3. Ващенко Г. Загальні методи навчання : [підручник для педагогів] [видання перше]. К. : Українська видавнича спілка, 1997. 441 с.
4. Глассер У. Школи без невдач. Пер. з англ. / Заг. ред. і передм. В. Я. Пилиповського. М.: Прогрес, 1991. 184 с.
5. Кучерук О. А. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій у системі методів мотиваційного забезпечення навчання української мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. №1 (27). URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua>
6. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості, [за ред. Л. М. Проколієнко]. К. : Рад. школа, 1989. 608 с.

7. Лук'янов Ю. Є. Якщо вашій дитині важко навчатися. М.: Знання, 1980. 96 с.
8. Психологія : [підручник] / [Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.]; за ред. Ю. Л. Трофімова. [2-ге вид., стереотип.]. К.: Либідь, 2000. 558 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : [підручн.]. К.: Грамота, 2012. 504 с.
10. Саюк В. Ігрові методи та їх дидактичне значення. *Рідна школа*. № 4. 2001. № 4. С. 18-20.
11. Шаталов В.Ф. Експеримент продовжується. М.: Педагогіка, 1989. 336 с.

Кузнєцова Оксана, старший науковий співробітник, канд. пед. наук, старший дослідник ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІДЛІТКІВ

Сімейне виховання – це не тільки цілеспрямований виховний вплив на дитину, а й уся система внутрішньосімейної взаємодії, яка формує цінності, орієнтації, систему потреб, звичок, поведінку дитячої особистості. Відношення батьків до дітей характеризується наявністю щирих, доброзичливих почуттів та виконанням соціального обов'язку у відповідних умовах. Тільки оптимально поєднуючи почуття й обов'язок можна розраховувати на успішне формування в сім'ї духовно і морально повноцінної та соціально зрілої особистості [2].

Життєва компетентність це складне утворення, яке характеризується спроможністю особистості адаптуватися до середовища, яке постійно змінюється, наявністю знань, умінь, навичок, які надають можливість протягом життя свідомо планувати та раціонально реалізовувати поставлені життєві цілі, розв'язувати реальні проблеми, виконувати соціальні ролі, займатися самовдосконаленням та саморозвитком, оптимально налагоджувати свою життєдіяльність у суспільстві. Необхідно підкреслити, що життя людини залежить від того, як пройшло її становлення як особистості в дитинстві, підлітковому віці та юності та сформованих у ці періоди цінностей, які є основою її орієнтирів та світогляду.

Життєва компетентність охоплює різні види компетентностей, за допомогою яких розкривається загальний потенціал особистості в будь-яких сферах діяльності. Науковці визначають такі компоненти життєвої компетенції:

1) щодо себе як особистості, як суб'єкта життєдіяльності (здоров'язбереження, ціннісні орієнтири, інтеграція в суспільне середовище, громадянська активність, потреба у самовдосконаленні та саморозвитку)

2) щодо взаємодії з іншими людьми (соціальної взаємодії, спілкування)

3) щодо діяльності в усіх її видах і формах (пізнавальної, професійної, інформаційно-комунікативної) [1].

На думку науковців, підлітковий вік є оптимальним періодом для формування вольових якостей, соціальних інтересів, ціннісних орієнтирів, утвердження особистісного «Я» та створення життєвих планів. Підвищення уваги до питань формування життєвих компетенцій підлітка зумовлене тим, що його бажання стати самостійним не може бути реалізовано на цьому етапі, тому що не сформовані сталі соціальні мотиви поведінки, відповідальність, відсутній достатній рівень життєвого досвіду. Тому від сім'ї залежить чи будуть сформовані у підлітка риси та якості, які у майбутньому сприятимуть гідному подоланню життєвих труднощів, перешкод і негараздів [3]. Встановлено, що розбіжності у системі ціннісних орієнтацій членів родини є перепорою для їх інтеграції до сімейного середовища, що призводить до невиконання сімейних обов'язків, зокрема виховання дитини, і створює підґрунтя для руйнування емоційного зв'язку між батьками та дітьми. На жаль, чим слабший цей зв'язок, тим гірше відбувається процес виховання, засвоюються хибні моделі поведінки, порушуються норми міжособистісних взаємовідносин. Завдяки ефективному і нормативному сімейному впливу молода особистість краще засвоює життєві норми та різноманітні ціннісні орієнтації, навички поведінки та спілкування, відбувається розвиток її емоційної сфери й усвідомлення сутності соціальних ролей.

Отже, в процесі формування особистості значну роль у формуванні життєвих компетентностей підлітків відіграє сім'я, тобто родинне виховання, яке включає засвоєні нею моральні цінності і вимоги суспільства, а саме, моральна свідомість, з одного боку, і моральна поведінка, що реалізує ці установки, з іншого. Орієнтири, які притаманні батькам, впливають на стан моральної культури родини в цілому і кожної дитини окремо, прищеплені

навички впливають на розвиток відносин особистості та суспільства, пристосовують особистість дитини до суспільного життя.

Література:

1. Нищета В.А. Життєва компетентність особистості: до питання створення функціональної моделі : Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / за ред. Т.І. Сушенко. Запоріжжя, 2008. Вип.51. С. 257-264.

2. Постовий В.Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей в сучасній сім'ї : монографія. Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 2006. 190 с.

3.Химич Н. Родинне виховання в сучасних умовах : щоміс. наук.- пед. журн. М-во освіти і науки України : Рідна школа. Київ, 2009. № 9. С. 18–20.

*Марченко Катерина, завідувачка
відділу психолого-методичного
забезпечення Центру позашкільної
роботи Святошинського району міста
Києва*

ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ УЧНІВ

Сучасна освіта полягає не тільки в систематичному навчанні, а й у формуванні, розвитку низки вмінь та навичок, наприклад, комунікативних, вирішення конфліктних ситуацій, лідерських, роботи в команді тощо. Тобто на часі завданням освіти є сприяння засвоєнню учнями компетенцій, які будуть необхідними для життя в суспільстві, і, як результат, формування життєвої успішності учнів.

Боровинська І. Є. визначає поняття **життєвої успішності** як «... емоційно забарвлений стан, який супроводжує успішну реалізацію власного життєвого проекту; це відчуття самоздійснення особи, що призводить до суб'єктивного благополуччя, гармонії, відчуття сенсу власного життя» [1, с. 147].

Значну роль у вихованні, навчанні та розвитку особистості відіграють саме заклади позашкільної освіти (ЗПО). Учні у вільний час відвідують заклад, а вибір напрямку позашкільної освіти засновано на добровільності, власних інтересах, уподобаннях, здібностях кожного учня.

Варто зауважити, що саме в діяльності закладів позашкільної освіти вбачаються орієнтири до формування успішності учнів.

Згідно із законодавством позашкільна освіта є невід'ємною складовою системи освіти. У ЗПО забезпечуються необхідні умови для формування життєвої та соціальної успішності особистості, майбутнього вибору професії, розвитку креативного та критичного мислення, національно-патріотичного виховання, особистісного розвитку, адаптації до життя в суспільстві.

Вагомим засобом соціалізації учнів є залучення їх до соціально значущої, суспільно корисної діяльності. Важливими є мотивація, інтерес до саморозвитку, самопізнання, самореалізації особистості. Цю функцію також виконують заклади позашкільної освіти.

Під час освітнього процесу в ЗПО учні не тільки відтворюють отримані знання, а й розвивають набутий досвід, доповнюють його та вдосконалюють. Перевагою у закладах позашкільної освіти є швидка реакція та адаптація на сучасні виклики, потреби та інтереси здобувачів освіти; можливість застосувати нові форми та методи роботи. Цьому значно сприяє свобода керівників гуртків у виборі навчальної програми. Педагог має змогу працювати за авторською програмою, яку може наповнити необхідним змістом. Учні, які стають вихованцями закладу позашкільної освіти, мають можливість зрозуміти себе, зрозуміти свій потенціал та свій внутрішній світ.

Виховання учнів здійснюється, по-перше, у процесі занять (репетицій, змагань, концертів, конкурсів, фестивалів тощо) творчих об'єднань (гуртків, секцій, ансамблів, клубів тощо); по-друге, у межах спеціально організованих заходів (участь у соціальних проєктах, благодійних акціях, виховних програмах, виставках малюнків тощо) [2, с. 223].

Широкий спектр вибору форм й змісту позашкільної освіти, здійснення її на основі добровільності, створює можливості для індивідуалізації й диференціації навчання й виховання: учню надається право обрати той зміст, форму навчання, які відповідають його індивідуальним інтересам, здібностям, очікуванням щодо власного розвитку тощо [2, с. 224].

Значущою складовою освітнього процесу та освітнього середовища ЗПО є матеріально-технічна база. Заняття у гуртках, здебільшого, проводяться в спеціальних кабінетах, майстернях, лабораторіях, залах, ізо студіях тощо. Займаються учні за допомогою спеціальних інструментів, матеріалів, механізмів. Позитивний вплив на мотивацію та активізацію роботи учнів мають виставки кращих робіт здобувачів освіти. Коли учні потрапляють до такого

освітнього середовища, вони відчують захоплення, інтерес, що спонукає і їх долучитися до такої діяльності.

Індивідуальний підхід, у роботі з вихованцями ЗПО у сполученні з соціальною спрямованістю діяльності, також створює учню можливості знайти своє місце в житті, самореалізуватися у певній діяльності, сприяє формуванню потреби в турботі про інших людей, активній участі у житті суспільства та формуванню життєвої успішності [2, с. 223].

«В процесі спільної діяльності вихованця і педагога, яка здійснюється в рамках позашкільної освіти, створюються сприятливі умови для розвитку творчості. Педагог при цьому виступає в ролі консультанта, а його взаємодія з учнем розглядається як творчість. Це важливо тому, що в творчій діяльності сучасної молоді значне місце займає освоєння і розвиток світових культурних цінностей, набуття позитивного соціального досвіду, самовдосконалення і реалізація своїх особистісних ресурсів в обраній сфері професійної діяльності» [4, с. 194].

Специфіка організації освітнього процесу закладу позашкільної освіти обумовлює суттєві можливості щодо формування життєвої успішності учнів, а саме:

- учень має можливість обрати той зміст, форму навчання, які відповідають його індивідуальним інтересам, здібностям, очікуванням стосовно власного розвитку, майбутньої професії тощо; має можливості не лише розширити й поглибити знання в певній сфері, а й набути досвіду й уміння практичного їх застосування;
- широкий вибір форм і методів, технологій позашкільної освіти розширює простір соціалізації особистості, створює можливості для формування життєвої успішності, набуття соціальних знань і умінь, соціального досвіду, виховання соціальних цінностей (навчальні заняття, тренінги, ігри, дискусії, профілактичні бесіди, конкурси творчих робіт, експедиції, соціальні проекти тощо). [3, с. 87-88].

Як зазначає Єгорова Т. О., щоб виховати успішну, впевнену в собі особистість та сприяти формуванню життєвої успішності учнів, потрібно створити необхідні умови для повноцінної комунікації, змодельовати наступні ситуації, за яких:

- нівелюється страх перед самостійним висловлюванням, формується вміння презентувати себе та власну роботу;
- розвиваються навички аналізу власних вчинків та подій, що відбуваються, усвідомлювати власне ставлення до світу;
- формуються вміння працювати «в команді», взаємодіяти на основі принципів толерантності та взаєморозуміння;
- закріплюється почуття задоволення від спільної творчої діяльності, можливості допомогти іншим [3, с. 89].

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що у закладів позашкільної освіти дійсно є потенціал для формування життєвої успішності учнів. Такий результат досягається завдяки особливостям організації освітнього процесу ЗПО. Учень відчуває і усвідомлює власний внутрішній творчий потенціал, завдяки широкому спектру різних форм творчої діяльності, а саме: наявності матеріально-технічної бази, обладнання, інструментів, механізмів, виставок готових виробів, конкурсів майстерності, фестивалів-оглядів тощо. Саме це сприяє усвідомленню учнями «...технологічних процесів, які призводять до конкретного результату, розуміння, що за однакових умов кожен може створити власний і неповторний виріб» [5, с. 43]. Творча атмосфера, формувальне оцінювання, робота та розвиток у власному темпі сприяє розвитку особистості учня.

Отже, у закладі позашкільної освіти дійсно є значні виховні можливості, що сприяють формуванню життєвої успішності учнів.

Література:

1. Боровинська І. Є. До психологічного розуміння понять «успіх», «успішність», «життєвий успіх», «життєва успішність». *Науковий вісник*

Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2017. Вип. 3 (2). С. 142-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_3%282%29__26/.

2. Литовченко О. В. Виховний потенціал позашкільних навчальних закладів: рівні реалізації виховних можливостей. Збірник наукових праць «Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді». Випуск 14. Книга І. С. 220-229.

3. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / [Вербицький В. В., Литовченко О. В., Ковбасенко Л. І. та ін.]; за ред. О. В. Литовченко. К. : Педагогічна думка, 2012. 192 с.

4. Попова Г. Д. Педагогічний потенціал системи позашкільної освіти. *Наукові записки* [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Сер. : Педагогічні та історичні науки. 2014. Вип. 121. С. 190-196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2014_121_28/.

5. Шубіна О. П. Потенціал закладів позашкільної освіти у формуванні креативності дітей та молоді. *Загальна педагогіка та історія педагогіки*. Випуск 50. Том 1. 2022. С. 41–44.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ УЧНІВ

У контексті сучасної освіти, де все більше уваги приділяється розвитку не тільки академічних, але й соціальних та емоційних навичок учнів, поняття життєвої успішності стає особливо важливим.

Життєва успішність учнів – це комплексна оцінка рівня досягнень учня в освітній, професійній, соціальній та особистісній сферах, що дозволяє йому ефективно адаптуватися до змін у суспільстві та реалізовувати свій потенціал у різних сферах життя.

Життєва успішність учнів визначається багатьма факторами, такими як особистісні риси (мотивація, самоконтроль, наступність, емоційна стійкість тощо), рівень знань та навичок, професійні та соціальні уміння, адаптивність до змін, а також підтримка з боку сім'ї та навчального закладу.

Оцінка життєвої успішності учнів є важливим критерієм якісної освіти, оскільки вона дозволяє педагогу та навчальному закладу визначити, наскільки ефективно вони працюють з учнями, які шляхи можна запропонувати для поліпшення їх розвитку та адаптації до змін.

Багато науковців вивчають питання життєвої успішності учнів і намагаються з'ясувати, які фактори впливають на їх життєві досягнення. Ось декілька думок відомих дослідників на цю тему:

Як зазначав британський педагог і автор книг про освіту К. Робінсон «... успіх учнів залежить від їх здатності розвивати творчість та здібності» [4], Він пропонує переглянути традиційну систему освіти та знайти нові методи навчання, які будуть сприяти розвитку творчих здібностей учнів [4]. Американський психолог К. Двек, вивчала питання мотивації учнів. Вона зазначає, що «... успіх учнів залежить від їх внутрішньої мотивації. Якщо

учень має внутрішнє бажання навчатися та досягати успіху, то його шанси на успіх значно збільшуються» [2].

Українські науковці також активно досліджують тему життєвої успішності учнів та вивчають фактори, які на неї впливають.

Наприклад, дослідження науковців Інституту педагогіки НАПН Л. П. Лукашук, О. В. Чернухи та О. П. Карпенко з України показали, що одним з важливих факторів життєвого успіху учнів є мотивація до навчання та досягнення результатів. Вони вважають, що для досягнення успіху учень повинен бути зацікавлений в освітньому процесі, мати цілі та бажання досягти їх [1].

Крім того, дослідження О. В. Чернухи та О. П. Карпенко, також вказують на важливість розвитку соціальних компетенцій, які допомагають учням досягати успіху не тільки в навчанні, але й у житті загалом [6]. Серед цих компетенцій можна виділити комунікативні навички, уміння працювати в команді, здатність до самостійної діяльності та прийняття рішень. Саме тому, навички критичного мислення є важливою та необхідною складовою життєвої успішності учнів.

Критичне мислення допомагає учням розвивати такі навички, як аналітичне мислення, логічне мислення, творчість та самостійність. Воно дозволяє учням розуміти та аналізувати інформацію, приймати обґрунтовані рішення та розв'язувати життєві проблеми. Критичне мислення важливо для успішного навчання, професійного розвитку та особистісного зростання.

Учні, які володіють навичками критичного мислення, можуть краще адаптуватися до змін в навколишньому середовищі та здатні досягати більш високих результатів у навчанні та майбутній кар'єрі. Вони можуть розпізнавати недостовірну інформацію та уникати поширення міфів та стереотипів. Критичне мислення допомагає учням стати самостійними та творчими особистостями, які можуть допомагати світу розвиватися та вирішувати важливі проблеми.

Для розвитку критичного мислення учнів варто забезпечити низку умов, зокрема:

- сприяти ознайомленню із різними ідеями й думками;
- сприяти вмінню пошуку джерел інформації;
- навчати оцінювати надійність джерел інформації;
- співвідносити нову інформацію зі своїми сталими уявленнями, тобто свідомо пов'язувати нове з давно відомим;
- заохочувати висловлювати власні погляди та аргументувати власну думку;
- розвивати інтелектуальну добросовісність та доброчесність;
- навчати правильно формулювати запитання, свої ідеї та думки;
- прищеплювати повагу до думок і переконань інших людей;
- спонукати проявляти ініціативу, генерувати нові ідеї;
- стимулювати до рефлексії, набуття вмінь резюмувати інформацію;
- розвивати критерії оцінки;
- виражати віру в здатність кожного учня критично мислити;
- розвивати впевненість у власних силах і цінності власних думок та ідей;
- активна позиція всіх учасників освітнього процесу.

Актуальними методами розвитку критичного мислення в діяльності керівників гуртків закладу позашкільної роботи є: відтермінова відгадка, кластер, дерево передбачень, асоціативний куш, кошик ідей, гронування, мозковий штурм, робота в парах, карта понять, тонкі і товсті запитання, дискусія, займи позицію, кубування, шість капелюхів, фішбоун, прес, кластер, навчаючи вчуся, сінквейн, шкала думок тощо.

Метод «Дерево передбачень», цей «прийом був розроблений американським ученим Дж. Беллансом і зараз досить успішно застосовується на заняттях з розвитку критичного мислення. Силует дерева зображується на дошці. Його стовбур широкий, адже на ньому записують головну тему, ключове питання дискусії з певної проблеми, яка вже має чи може спричинити прогнозовані наслідки. Гілки дерева – це наслідки та варіанти причин, що

можуть спровокувати ці наслідки. Листя дерева – аргументи, що доводять правоту названих причин, вказаних на гілці. Основа дерева – це висновок, який формулюють внаслідок обговорення проблеми» [3, с. 10].

Метод «Кошик ідей». «Наповнювати» кошик ідеями можна індивідуально, у парах, у команді. «Кошик» - це поняття, пропозиції, тези, припущення, роздуми учнів, які будуть обговорювати та аналізувати в процесі навчання теми заняття. У разі індивідуальної роботи кожен учень окремо протягом 2-3 хв. тезами записує в зошит усе, що йому відомо з теми. Якщо це робота в групах, то учні, обмінюючись інформацією, висловлюють свої ідеї. На етапі роботи усі учасники заняття висловлюють свої думки, ідеї, факти. Важливо, щоб відповіді не повторювалися, а ідеї не критикували та не оцінювали. Педагог повинен підвести учнів до самостійного аналізу власних помилок. Усі вислови учнів педагог коротко записує на дошці, наповнюючи «Кошик ідей». Наступним етапом заняття є осмислення, аналіз ідей. Поступово з «кошика» повинні зникнути хибні ідеї, а залишитися лише ті, які є правильними. Прийом «Кошик ідей» допомагає учням за короткий час узагальнити накопичений досвід, а педагогам в інтерактивній формі дозволяє підготувати дітей до сприйняття нової теми [3, с. 10].

Прийом «Сенкан». «Сенкан – це вірш, який синтезує інформацію і факти у стисле висловлювання, яке описує чи віддзеркалює тему. Самостійна робота у стилі «сенкан» допомагає учням у первинному сприйнятті теми, спонукає до проблемної роботи над текстом, розвиває творчі здібності, уяву дитини, вміння нестандартно мислити. Кожен може відчути себе поетом, виявити власний погляд на прочитане, почуте [5]. Таким чином, сенкан забезпечує високоефективну роботу з розвитку критичного мислення, спонукає учнів у великому обсязі відібрати основу і відтворити її у стислій формі. «Сенкан вимагає певної побудови. Це поетична мініатюра з 5- ти рядків за такою схемою: 1 – й рядок – іменник (тема мініатюри); 2 – й рядок – прикметник до теми; 3 – й рядок – дієслово чи дієслівні форми; 4 – й рядок – фраза, яка передає

особисте ставлення до теми; 5 – й рядок – синонім до іменника в першому рядку» [5].

Отже, розвиток критичного мислення є необхідною складовою життєвої успішності учнів у сучасному світі. Це допомагає їм здобувати знання, знаходити творчі рішення та розвивати власний потенціал для досягнення успіху в навчанні та майбутній кар'єрі.

Література:

1. Карпенко О.П., Чернуха О.В. Життєва компетентність як важлива складова особистісного розвитку учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2016. Вип. 136. С. 12–17.

2. Двек Керол. Налаштуйся на зміни. Нова психологія успіху. Наш формат. Київ, 2017. 288 с.

3. Коваленко Р. Розвиток критичного мислення здобувачів освіти у процесі навчання географії. URL: http://bilykyone.at.ua/MethodRozrobky/posibnik_kovalenko_r.o.rozvitok_kritichnogo_mislen.pdf (дата звернення 06.07.2023).

4. Робінсон Кен. Надихай: як відновити творчий потенціал та насолоджуватись життям (Out of our minds: Learning to be creative). Київ: Видавництво Старого Лева. 2015. 304 с.

5. Формування пізнавально-пошукових здібностей учнів шляхом використання технології критичного мислення. *Початкове навчання*. URL: <https://pochatkovenavchannya.jimdofree.com/2014/11/25/формування-пізнавально-пошукових-здібностей-учнів-шляхом-використання-технології-критичного-мислення> (дата звернення 06.07.2023).

6. Чернуха О.В., Карпенко О.П. Формування життєвої компетентності учнів у процесі навчально-виховного процесу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 23. С. 137-142.

Нечерда Валерія, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Пов'язані з війною кризові зміни в умовах життя людей, перш за все, впливають на підростаюче покоління, яке змушене у стресових ситуаціях бути готовим відповідати вимогам сучасного соціуму – мати соціальну сміливість, активність, силу волі, витримку, відповідальність, творче мислення, здатність до професійної орієнтації і переорієнтації, мотивацію досягнення життєвого успіху. Особливо це стосується учнів старших класів, що активно формують свою систему цінностей, визначають життєві плани і способи досягнення успіху. Саме тому у контексті формування успішної особистості сучасного старшокласника необхідним є розвиток асертивності учнів.

Зазначимо, що у сучасній психолого-педагогічній науці немає єдиного визначення поняття «асертивність». Значна частина дослідників розглядає асертивність як впевненість у собі, деякі вчені ототожнюють її з тими чи іншими характеристиками особистості, які дозволяють їй бути автономною, мати незалежність від зовнішніх оцінок і впливів та здатність самостійно регулювати свою поведінку, інші дослідники вважають асертивність комплексною інтегральною характеристикою зрілої особистості, що включає адекватну самооцінку, впевненість у собі, самоствердження.

Згідно із науковими висновками дослідниці В. Мойсеєнко, асертивність «передбачає наявність суб'єктивної установки на самого себе, соціальної готовності та здатності адекватно реалізовувати власні прагнення» [1, с. 170]. У старшому шкільному віці розвиток асертивності має здійснюватися

цілеспрямовано з метою більш ґрунтовного розкриття особистості юнака і його ефективної соціальної адаптації у середовищі однолітків і в соціумі. Погоджуємося із науковими поглядами вченого Е. Сколоти, що актуальність розвитку асертивності юнаків «зумовлена соціальними явищами в нашому суспільстві і вимогами, які висуваються до юнака під час його вступу у світ самостійності» [2, с. 213].

Необхідність розвитку асертивності старшокласників викликана особливостями традиційних механізмів соціалізації, які можуть сформувати або залежну від зовнішніх впливів і уразливу від маніпуляцій особистість, або агресивну, здатну порушувати інтереси і права оточуючих. Натомість асертивність є своєрідною «золотою серединою» між двома деструктивними поведінковими стратегіями – агресивністю та пасивністю. Вона дозволяє прямо, відкрито й рішуче заявляти про свої почуття, потреби, бажання і плани, поважаючи інших і усвідомлюючи їх цінність. Пристаємо до наукової позиції німецьких дослідників В. Carstensen і U. Klusmann, що «асертивність допомагає учням швидко орієнтуватися в ситуаціях нестабільності, позитивно ставитись до себе, однолітків і дорослих, гармонійно узгоджувати особисті і колективні інтереси» [3, с. 520].

Розвиток асертивності передбачає виховання в учнів старших класів тих асертивних якостей, які сприятимуть самостійності в прийнятті рішень і вчинків та особистісному самоствердженню у соціумі, зокрема, впевненості у собі, відповідальності, наполегливості, цілеспрямованості, а також наступних умінь учнів: адекватно оцінювати себе та інших учасників міжособистісної взаємодії, бути впевненим у собі та своєму призначенні, аргументовано захищати свої права, чітко планувати дії, оволодівати різними соціальними ролями.

Відтак, у контексті формування успішної особистості старшокласника під *асертивністю учня старших класів* ми розуміємо засновану на впевненості у собі комплексну характеристику особистості учня, яка виявляється у відповідальності, наполегливості і цілеспрямованості, прагненні

конструктивних взаємин і позитивної самореалізації, вмінні висловлювати свої почуття, бажання, інтереси і потреби, гідно відстоювати свої права та виявляти лідерські якості й організаторські здібності, що сприятиме ефективній адаптації учня до змінних умов кризового соціуму та усвідомленому вибору ним власного життєвого шляху й моделей успішності.

Вважаємо доцільним виокремити наступні завдання розвитку асертивності учнів старших класів у контексті формування життєвої успішності: підвищення рівня знань щодо основних положень теорії асертивності, що дозволить учням розрізняти асертивність, агресивність і пасивність та усвідомлювати важливість особистісних прав і свобод людини; формування в учнів умінь прямо й відкрито висловлювати свої почуття і думки, конструктивно критикувати й адекватно сприймати критику на свою адресу; відпрацювання навичок асертивної поведінки учнів за допомогою інноваційних педагогічних методів і технологій; створення «ситуацій успіху», що сприятимуть формуванню в учнів самодисципліни, відкритості по відношенню до нового, їх прагнень до саморозвитку й розширення своїх творчих можливостей, а також забезпечуватимуть еластичність психіки учнів, зменшення проявів агресивності і пасивності у взаєминах з однолітками й дорослими, мобільність і автентичність учнів – здатність бути самими собою.

Таким чином, розвиток асертивності значно покращує адаптаційні можливості учнів старших класів в освітньому середовищі, позитивно впливає на їх соціалізацію та сприяє їх самоактуалізації, самореалізації, життєвому й соціальному успіху.

Література:

1. Мойсеєнко В. В. Аналіз наукових підходів до дослідження поняття «асертивність». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 170–174.

2. Сколота Е. В. Формування асертивної поведінки в юнацькому віці. *Габітус*. 2020. Вип 14. С. 212–216.

3. Carstensen B., Klusmann U. Assertiveness and adaptation: Prospective teachers' social competence development and its significance for occupational well-being. *British Journal of Educational Psychology*. 2021. № 91. P. 500–526.

*Отравенко О. В., канд. пед. наук,
доцент, доцентка кафедри теорії та
методики фізичного виховання
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна.*

*Ганчева В. І, завідувач сектору
виховної роботи відділу наукового та
навчально-методичного забезпечення
змісту позашкільної освіти та виховної
роботи ДНУ «Інститут модернізації
змісту освіти»*

ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ «SOFT SKILLS»

Актуальність проблеми зумовлена оновленням педагогічних концепцій виховання, в яких розвиток соціально активної особистості вимагає від педагогів нових підходів до організації виховної роботи. Отже, виховання базується на цінностях, спрямованих на саморозвиток особистості, патріотизм, інноваційність та лідерство. Організація виховного процесу в закладах освіти, як зазначено в Концепції нової української школи (2016), здійснюється на засадах «компетентнісного підходу та педагогіки партнерства» [4], де значну увагу необхідно приділяти «самореалізації, розвитку, участі та інтеграції в суспільне життя, можливості реалізації свого потенціалу в Україні», як наголошується в Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки [3].

В умовах сьогодення, через російську агресію в закладах освіти України запроваджено змішане навчання та активізовано увагу на цифрову грамотність, цінності здоров'язбереження молодого покоління, виховання морально-духовних цінностей, прояв активної позиції та вміння адаптуватися у соціумі (Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей, 2018) [8].

Отже ми пропонуємо виховувати соціальну активність учнів на засадах «soft skills».

Нам імпанує думка В. Коваленко, (2017), що «соціальне середовище є обов'язковою умовою соціалізації особистості, а саме його компоненти: економічні, політичні, соціальні, духовні, які впливають на формування відповідних ціннісних орієнтацій та поведінки особистості» [2, с. 8].

Ми розглядаємо соціальну активність учня як прагнення участі в діяльності колективу, особистісну якість дитини, що проявляється в ініціативі, відповідальності, усвідомленні себе в суспільстві як особистість.

Окремі аспекти виховання соціальної активності особистості відображено у працях науковців (Безпалько, 2012; Бех, 2012; Гавриш, 2016; Kanishevskaya, 2018; Кирилюк, 2019) та ін. [6].

Результати досліджень М. Данилка, О. Ємця, Р. Карпюка, аналіз практики закладів загальної середньої освіти свідчать, що вчителі та учні недостатньо підготовлені до вирішення педагогічних ситуацій з формування навичок соціальної взаємодії. Основними причинами не ефективності виховного процесу в закладах освіти є низький рівень цифровізації та адаптації учителів до нових умов комунікації, реагування на виклики та запити здобувачів освіти [7].

Навички soft skills отримують учні через поступове усвідомлення у процесі спілкування з однолітками й дорослими. Водночас для освоєння «soft skills» не існує алгоритму дій: людина або володіє тією чи іншою якістю з дитинства (наприклад, дружелюбність, спокійний характер), або набуває її з досвідом, шляхом спроб і помилок (наприклад, уміння працювати в команді, лідерські якості). При цьому навички soft skills формуються повільніше, ніж hard skills [9].

Далі наведемо методи виховання у табл.1. [5].

Таблиця 1.

Методи виховання

<i>Групи методів виховання</i>	<i>До цієї групи методів належать</i>
--------------------------------	---------------------------------------

Методи формування свідомої особистості	роз'яснення, бесіда, дискусія, приклад, переконання, навіювання.
Методи формування суспільної поведінки	педагогічна вимога (пряма, опосередкована: прохання, довіра, схвалення, осуд, недовіра, погроза); громадська думка, доручення, створення виховуючих ситуацій.
Методи стимулювання діяльності і поведінки	гра, змагання, заохочення, покарання.
Методи контролю й аналізу рівня вихованості	педагогічне спостереження, бесіда, опитування, аналіз результатів діяльності, виконання доручень, створення ситуацій для вивчення поведінки учнів/вихованців.

Наведені у таблиці 1. методи виховання необхідно поєднувати та інтегрувати з методами активного навчання: метод розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій (case-study), ігрове проектування, круглий стіл, семінар-дискусія, мозковий штурм, ділова гра [1].

До методів виховання соціальної активності учнів також належать: проблемний метод, метод проєктів, тренінг, командна робота та рефлексія-роздум.

Формами прояву соціальної активності є: самодіяльно-творча, пізнавально-трудова, навчально-просвітницька, комунікативна, суспільно-організаційна, соціально-культурна. Насьогодні, великого значення у вихованні молоді набуває громадянська активність, яка є «формою самореалізації та самодіяльності особистості як повноцінного члена і суб'єкта громадянського суспільства» [9].

Слід підкреслити, що чинниками, які впливають на якість, результативність та інтенсивність соціальної взаємодії є спільність чи розбіжність інтересів, близьких чи віддалених цілей, поглядів суб'єктів.

У нашому дослідженні до «Soft skills» віднесемо навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність, працювати в команді, управляти своїм часом (вчасно виконувати поставлені завдання), здатність логічно й критично мислити, самостійно приймати рішення.

Отже, багато в чому ступінь виховання успішності особистості на засадах «Soft skills» залежить від способу мислення, ставлення до інших людей та поглядів на життя, ствердження особистості в соціальному середовищі [10].

Способами та інструментами розвитку «Soft skills» визначено інтерактивні ситуації, ділові ігри, участь у конкурсах, вебінарах, майстер-класах, тренінгах.

Серед значущих «Soft skills» зазначимо комунікативні навички, критичне мислення, навички вирішення проблем (педагогічні ситуації), креативність, оптимізм, лідерство. Особливу актуальність і значимість набуває командна робота у різних режимах: робота в мікрогрупах, парах.

Реалізація процесу виховання соціальної активності учня відбувається через інтеграцію різних видів діяльності (табл.2.), [8].

Таблиця 2.

Реалізація процесу виховання соціальної активності учня через різні види діяльності

<i>Вид діяльності</i>	<i>Зміст діяльності</i>
Ігрова діяльність	дає дитині відчуття себе рівноправним членом суспільства. У грі у дитини з'являється впевненість у власних силах, у здатності отримувати реальний результат.
Дослідницька діяльність	дає можливість дитині самостійно знаходити рішення або спростування власних уявлень.
Зображувальна діяльність	дозволяє дитині з допомогою роботи, фантазії вжитися у світ дорослих, пізнати його і взяти в ньому участь.
Предметна діяльність	задовольняє пізнавальні інтереси дитини в

	певний період, допомагає орієнтуватися в навколишньому світі.
Спостереження	збагачує досвід дитини, стимулює розвиток пізнавальних інтересів, народжує і закріплює соціальні почуття.
Комунікативна (спілкування)	об'єднує дорослого і дитини, задовольняє різноманітні потреби дитини в емоційній близькості з дорослим, в його підтримці і оцінці.
Проектна діяльність	активізує самостійну діяльність дитини, забезпечує поєднання та інтеграцію різних видів діяльності.
Конструктивна діяльність	дає можливість формувати складні розумові дії, творчу уяву, механізми управління власною поведінкою.
Учнівське самоврядування	засіб організації учнівською громадою своїх прав та обов'язків, прояв лідерських якостей, ініціативи через прийняття рішень та активну співпрацю з керівництвом закладу.

Виховання соціальної активності учнів здійснюється не тільки під час урочної, але й в позаурочній діяльності. У закладах загальної середньої освіти вчителями та класними керівниками були проведені виховні години, тренінги, фестивалі та соціальні проекти: «Урок толерантності», «Ціннісні орієнтири учнів», «Олімпійській тиждень», «Я за здоровий спосіб життя», «Подаруй янгола», фестиваль «Повір у себе», «Краса і здоров'я», тренінг «Повага дією», проведення учнівських ліг «JuniorS Games» та ін.

Висновки. Отже, соціальна активність учнів є ключовим чинником соціальної успішності молоді. Ми розглядаємо навички soft skills як сукупність та інтеграцію особистісних якостей, поведінкових та соціальних установок; уміння успішно взаємодіяти з конкретними людьми, досягати поставленої мети.

Soft skills вважаються «гнучкими» навичками, до яких належать: критичне мислення, здатність до активного спілкування, робота в команді, розвиток лідерських та творчих здібностей, уміння керувати своїми емоціями, адаптивність.

Ми пропонуємо впроваджувати у виховну роботу з учнями вебінари, тренінги, челенджі, соціальні та міжнародні проєкти, метод конкретних ситуацій, сучасні засоби ІКТ, новітні технології у режимі змішаного та дистанційного навчання; створити в закладах освіти цілісне творче середовище з обов'язковою умовою активної соціалізації особистості у виховному просторі закладів освіти на засадах «soft skills».

Література:

1. Активні методи навчання у сучасній школі. Електронний ресурс. URL: <https://naurok.com.ua/aktivni-metodi-navchannya-u-suchasniy-shkoli-160737.html>.

2. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. К., 2017. 192 с. ISBN 978-966-929-732-7.

3. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки. URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%A3%D1%80%D1%8F%D0%B4+%D1%>.

4. Концепція «Нової української школи» [Електронний ресурс]. URL: <http://www.imzo.gov.ua/2016/08/30/kontseptsiya-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli/>.

5. Методи і форми виховання. Електронний ресурс. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metody-i-formy-vyhovannya/>.

6. Кирилюк С. Методичні аспекти формування соціальної активності учнів початкової школи в закладах загальної середньої освіти. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. №23. 2019 р., кн. 1. С. 158-172. DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2019-23-1-158-172>.

7. Отравенко О. В., Довгань Н. Ю., Ганчева В. І., Гончаренко В. І. Новітні технології навчання фізичній культурі учнівської молоді в умовах глобальних змін і викликів. *Вісник Луганського національного університету*

імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. № 3(351), квітень, 2022. С.6-20.
DOI: 10.12958/2227-2844-2022-3(351)-6-20.

8. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. URL:
<https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>.

9. Прояв соціальної активності особистості в діяльності. Електронний
ресурс. URL: https://stud.com.ua/28603/pedagogika/proyav_sotsialnoyi_aktivnosti_osobistosti_diyalnosti.

10. Education and Social Progress. Skills for Social Progress The Power of
Social and Emotional Skills (March 10, 2015).

Савенко Олександр, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач сектору наукового та навчально-методичного забезпечення освітньої діяльності професійної освіти відділу науково-методичного забезпечення професійної освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Трансформація політичної та соціально-економічної організації українського суспільства призвела до переоцінки особистісних цінностей підростаючого покоління та зміну їх ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації істотно впливають на стиль мислення, спосіб життя, перебіг емоційних процесів. Саме розвинуті ціннісні орієнтації слугують показником зрілості та сформованості особистості, ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, системи установок, саморегуляції поведінки тощо. Особливою мірою трансформаційні процеси в ціннісній системі суспільства відображаються на представниках молодого покоління, які, стикаючись з відсутністю чітких соціально-ціннісних орієнтирів, переживають стан невизначеності й деморалізованості. Тому наразі перед психолого-педагогічною наукою постає нагальна потреба у цілеспрямованому вихованні дитини на засадах гуманістичних цінностей.

Особливу роль у розв'язанні зазначених проблем відіграє позашкільна освіта як соціальний інститут виховання й розвитку дітей та учнівської молоді – невід'ємна частина освітньо-виховного простору, що сприяє становленню особистості, розкриттю її творчого потенціалу; вихованню соціально значущих якостей і формуванню ціннісних, моральних орієнтирів.

Становлення і розвиток різноманітних форм та методів патріотичного виховання дітей та учнівської молоді за останній рік набули загальнодержавного розмаху; водночас потребує подальшого дослідження проблема програмно-методичного забезпечення позашкільної освіти з метою формування патріотичних цінностей вихованців у позашкільних навчальних закладах.

Визнаючи аксіологічну спрямованість навчально-виховного процесу, потрібно враховувати як реалії сьогодення, так і прогнозовані перспективи суспільства. Саме спираючись на ці чинники в межах розмаїття ціннісних орієнтацій, що можуть застосовуватися у процесі навчання, слід виділити такі пріоритетні цінності: гуманізм, гідність, патріотизм, демократизм, соціальна ініціатива та відповідальність, національна самосвідомість .

Патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в умова війни – це насамперед комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Цілковита єдність виховних впливів сім'ї і закладу позашкільної освіти на дітей забезпечується узгодженими виховними діями, привчанням вихованців постійно розповідати вдома про справи в гуртку, звичкою батьків радитися з керівниками гуртків у разі якихось утруднень, їх здатність відгукуватися на кожну подію в гуртку – чи то перемогу у змаганнях, чи то блискуче розв'язання якогось творчого завдання. Основою виховання патріотичних цінностей вихованців закладів позашкільної освіти є партнерська взаємодія педагога з дітьми і батьками, ефективність якої забезпечується особливим характером їх стосунків, у яких діти сприймаються не як об'єкт виховного впливу, а як

партнери по співтворчості, які разом планують, творять, співпереживають, взаємно збагачуються, взаємодіють.

У сучасних умовах дедалі більшої актуальності набуває проблема виховання власної гідності вихованців у гуртках закладів позашкільної. Кожна людина є повноправним членом суспільства, бере активну участь у розбудові країни, користується всіма правами і свободами, а отже, має право на захист і визнання своєї гідності. Розвиток суспільства неможливий без визнання цінності кожної людини та її гідності.

Власна гідність є інтегральною цінністю (надцінність), що охоплює: самоповагу, самопізнання, самооцінку, самоконтроль, самовдосконалення. Власна гідність відображає значущість кожної конкретної людини як моральної особистості, а також визначає свідоме ставлення людини до самої себе та ставлення до неї з боку інших і суспільства загалом. Гідність також виражає уявлення про цінність кожного індивіда, який або реалізував себе, або може реалізувати в майбутньому.

Зміст, форми і методи виховання гідності вихованців у гуртках закладів позашкільної освіти передбачають формування ціннісного ставлення та інтересу до себе, самопізнання, усвідомлення самоповаги як гуманістичної цінності, адекватної самооцінки, позитивного самоствавлення, формування у вихованців відповідних почуттів, мотивів та потреби поводитися гідно, гуманно, закріплення набутих знань у практичній діяльності.

Упровадження в навчально-виховний процес позашкільних навчальних закладів форм і методів виховання (дискусії, комунікативні вправи, сюжетно-рольові та ділові ігри, тренінги тощо) забезпечило позитивні зрушення у вихованні гідності, що підтверджено результатами формувального експерименту. Проведена підготовча робота з педагогами закладів позашкільної освіти має сприяти підвищенню фахового рівня, збагаченню педагогічного досвіду та майстерності, що забезпечило ефективність виховання гідності вихованців у гуртках.

Література:

1. Бех І. Д. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. *Рідна школа*. 2015. № 1/2. С. 3–6.
2. Бурлака О. Формування національної свідомості засобами українознавства. *Крайова освіта*. 2001. № 13. С. 6.
3. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів у художньо-краєзнавчій діяльності. *Педагогіка і психологія*, 1993. №34. С. 47–54.

Федорченко Тетяна, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України м. Київ

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАПОРУКА ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ

Найголовнішими викликами, що загрожують ефективному функціонуванню закладів загальної середньої освіти України, є вплив руйнівних соціальних факторів. Воєнні події, які відбуваються в Україні, є стресом для всіх учасників освітнього процесу. Сьогодні в Україні немає дитини, яка тією чи іншою мірою не зазнала би впливу війни. Пережитий стрес – якщо з ним не працювати – може спричинити проблеми з фізичним і ментальним здоров'ям.

Нині важливим завданням системи освіти є навчання підростаючого покоління відповідального ставлення до здоров'я як до найвищої суспільної та індивідуальної цінності.

Приблизно 2500 років тому Гіппократ учив, що стан здоров'я є доказом того, що людина досягла стану гармонії як усередині себе, так і зі своїм оточенням. Великий римлянин, класик античної медицини К. Гален ще у II столітті нашої ери стверджував, що у боротьбі за здоров'я на першому місці – вміння володіти своїми почуттями. Тому найбільшою проблемою, з якою ми стикаємося і яка впливає на все наше життя і наше здоров'я, є це вибір правильного управління своїми думками. Якщо ми здатні зробити цей вибір, ми опинимося на шляху до вирішення багатьох різноманітних проблем, у тому числі й збереження і зміцнення здоров'я.

Згідно досліджень Д.В. Мороз, сьогодні набуває сили усвідомлення того, що поряд із формуванням моральних, світоглядних, інтелектуальних, творчих властивостей школяра, позитивного світосприймання довкілля, виникає

необхідність виховання індивідуального здоров'я особистості. Перед сучасною школою постає завдання виховувати покоління, здатне ціннісно, свідомо ставитися до себе, нести особисту відповідальність за своє життя і здоров'я.

Не залишилася поза увагою тематика багатьох наукових досліджень, яка доводить, що проблема ціннісного ставлення до здоров'я підростаючого покоління не втрачає з часом своєї актуальності, а набуває характеру глобалізації, досить детально висвітлили проблему:

- Є. Малолетко пояснює ціннісне ставлення учнів старшої школи до здоров'я як систему індивідуальних, вибіркових зв'язків особистості з різноманітними явищами навколишньої дійсності;

- В. Киричок – як один з елементів мотиваційної структури особистості;

- С. Лапаєнко стверджує, що ціннісне ставлення до здоров'я - основна умова ефективної життєдіяльності людини в гармонії з суспільством і природою;

- І. Журавльова – ставлення до здоров'я визначається як оцінка власного здоров'я на основі знань, що має особистість;

- Т. Андрющенко – як складне новоутворення, що характеризується наявністю в особистості необхідних знань про основи здоров'я, мотивації щодо його збереження, усвідомлення цінності здоров'я, навичок здорового способу життя.

- О. Масалова - як системне і динамічне особистісне утворення, що зумовлене певним рівнем спеціальних знань, наявністю соціально-духовних цінностей;

- О.Єжова визначає ціннісне ставлення до здоров'я як системне й динамічне психічне утворення особистості, що формується на основі ціннісно-мотиваційної сфери та сукупності знань про здоров'я, яке відображається у свідомо обраному способі життя.

Безумовно, ми не можемо не торкатися аспекту щодо сучасного стану здоров'я школярів. Численні дослідники та педагоги підкреслюють, що

практично незамінним та єдиним (після сім'ї) фактором, який може впливати на стан здоров'я школярів, є навчальний заклад. Інформаційні перевантаження, війна в Україні, стресогенні ситуації, модернізація навчального процесу без урахування гігієнічних вимог до його організації, поширення шкідливих звичок, гіподинамія, сучасні тенденції «швидкої їжі», що спостерігаються у дитячому середовищі; відсутність сталих орієнтирів на здоровий спосіб життя вимагають від дитячого організму значного перенапруження, що разом з іншими негативними факторами призводить до функціональних порушень. Саме тому в учнів старшої школи реєструється найвища захворюваність та починає накопичуватись хронічна патологія.

Важливо зазначити, що у структурі поширеності хвороб дітей до 17 років провідні місця займають хвороби органів дихання – (51,28% – I рангове місце), хвороби органів травлення (6,96% – II рангове місце), хвороби ока та придаткового апарату (5,43% – III рангове місце). Водночас у структурі поширеності хвороб серед дітей 0-6 років друге рангове місце посідають хвороби шкіри та підшкірної клітковини, третє – деякі інфекційні та паразитарні хвороби. Такі відмінності можуть бути зумовлені як анатомо-фізіологічними особливостями дітей різних вікових груп, так і співвідносною дією на стан їх здоров'я різних факторів середовища (біологічних, екологічних, умов перебування у дошкільних навчальних закладах).

За результатами медоглядів у структурі захворювань дітей 14-17 років на першому місці знаходяться зниження гостроти зору – 57,5% на 1000 оглянутих, на другому – порушення постави – 42%, далі сколіоз – 37%, дефекти мови – 18%, далі – гострота слуху – 1,94. Структура виявлених під час медоглядів захворювань дітей, вивізняється у різних вікових категоріях [2].

У рамках сесії «Презентація ініціативи «Нова Українська Школа — простір Здоров'я» Владислав Збанацький, заступник генерального директора Центру громадського здоров'я, виступив на Всеукраїнському форумі «Україна 30. Здорова Україна», акцентував увагу на важливості медичного забезпечення в закладах загальної середньої освіти. Він наголосив на тому, що учні старшої

школи щодня приблизно по 6 годин свого соціального, психічного, фізичного та інтелектуального розвитку проводять у закладах освіти. Тому школа відіграє важливу роль у підтримці, зміцненні здоров'я і профілактиці захворювань у учнів. У школах мають закладатися основи здорового способу життя, формуватися ціннісне ставлення до власного здоров'я, здорові поведінкові звички, створюватися безпечні освітні умови та надаватися відповідні потребам ефективні медичні послуги».

Які є проблеми у дітей старшої школи?

- *Ожиріння та брак фізичної активності*

Щороку фіксується 15,5 тис випадків ожиріння серед дитячого населення. Лише 23,7% учнів є фізично активними не менше 60 хвилин на день.

- *Порушення режиму сну*

18,3% учнів віком 10-17 років лягає спати опівночі чи пізніше в будні дні та 48,3% лягає спати опівночі й пізніше.

- *Вживання алкогольних напоїв*

Майже 40% учнів (10–17 років) хоча б один раз вживали алкоголь, 22,8% – протягом останніх 2 місяців. Вік початку споживання — 10–11 років.

- *Вживання тютюну*

20,1% учнів мають досвід тютюнокуріння, 5,1% — щоденні курці. 18,4% учнів (13–15 років) щоденно використовують електронні сигарети.

- *Психічне здоров'я*

Понад 62 % 17-річних дітей відчували смуток, страх, безвихідь протягом року.

- *Ранній початок статевого життя*

Статевий досвід до 17 років мають 40,3% хлопців та 27,8% дівчат. 34% отримали його до 15 років. 4% випадків переривання вагітності, 1,2% пологів від загальної кількості.

- *Низький рівень обізнаності в питаннях збереження здоров'я, здорового способу життя*

30% тих учнів, хто має статевий досвід, не користуються презервативами. Лише 12,1% знають про шляхи запобігання ВІЛ.

- *Насильство*

38% учнів стають жертвами образ з боку однолітків. 21,5% учнів ображали однолітків онлайн.

В Інституті охорони здоров'я дітей і підлітків НАМН України співробітники відділу психіатрії на чолі з професором Емілією Михайловою 18 березня 2023 року провели дослідження факторів психологічної травматизації школярів в умовах війни та бойових дій. Вони вказують на велику кількість нових стресорів, які беруть участь у формуванні порушень психічного здоров'я у школярів. Як показали результати дослідження, у 75% школярів психологічне та психічне здоров'я в умовах війни та бойових дій порушено, діти почуваються втомлено, напружено, роздратовано, безпорадно. Найчастіше формуються такі стани, як гостра реакція на стрес, посттравматичний стресовий розлад, розлад адаптації, психосоціальні захворювання, фобічні утворення та розлади соціальної активності [3].

Однак, війна скоро закінчиться, життя не буде таким як раніше, важливо жити далі, визначати свої певні ціннісні позиції, осмислювати майбутні плани, вибирати професію, а головне відповідально ставитися до свого здоров'я.

Ми виходили з того, що ціннісне ставлення до здоров'я й життєва успішність, як поняття, розглядаються крізь призму таких понять: *самоздійснення, суб'єктивне благополуччя, задоволеність життям, гармонія, відчуття сенсу і перспектив життя (самовизначення)* у період викликів воєнного стану та поствоєнного відновлення країни.

У контексті нашого дослідження ми вважаємо, що ціннісне ставлення учнів до здоров'я як у широкому сенсі повинно здійснюватися через усвідомлення ними цінності цього феномену на основі самостійно здійсненої оцінки стану власного здоров'я. Цей процес буде ефективним лише за умови сформованих у учнів системних і глибоких знань як про власне здоров'я, так і можливих шляхів його збереження й покращення, а також вироблених умінь та

практичних навичок, що забезпечують позитивність вчинків, поведінки і дій, спрямованих на збереження власного здоров'я і подальший життєвий успіх. Важливо зазначити, що життєві цінності визначають моральні підвалини й принципи поведінки, формують наступність поведінки. Однією з базових характеристик морального здоров'я дитини в цей період є оптимістичне ставлення дітей до життя, віра в перемогу України, майбутнє щасливе життя.

Варто зазначити, що педагогу для визначення найбільш оптимального, правильного змісту та шляхів формування життєвих цінностей обов'язково треба знати рейтинг життєвих цінностей; особливості їхнього формування у дітей даної вікової категорії; відношення до цих цінностей даних конкретних учнів, а саме: яке життєве кредо цих дітей, які цінності є для них головними, розвиток їхньої свідомості та рівня сформованості життєвих цінностей і у подальшому життєвих успіхів.

Аналізуючи літературні джерела ми дійшли висновку, що ціннісне ставлення до здоров'я в учнів старшої школи формується на основі накопичених знань про здоров'я та відображається у свідомо обраному способі життя.

У контексті досліджуваної проблеми, як робоче поняття, «ціннісне ставлення до здоров'я учнів старших класів» – це складна інтегративна якість особистості, яка спрямована на усвідомлення нею життєвої установки у необхідності і мотивації збереження і зміцнення здоров'я як цінності, яка у процесі життєдіяльності набуває особистісної значимості; внутрішня готовність, активна життєва позиція і регулятор соціальної взаємодії у ставленні до оточуючої дійсності.

Таким чином, ціннісне ставлення до здоров'я людей належить до числа як локальних, так і глобальних проблем, тобто тих, що мають життєво важливе значення як для кожної людини, кожної держави, так і для всього людства в цілому.

Література:

1. Єжова О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів : монографія. Суми, вид-во «МакДен». 2011. 412 с.

2. Корнева В. Дитинство, яке перевернула війна. *Урядовий кур'єр*. 2023. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ditinstvo-yake-perevernula-vijna> (дата звернення 2023).

3. Меркулова Н. Серед жахів війни. У 75% дітей України травмована психіка. *Gromada Group*. URL: <https://gromada.group/news/statti/23944-sered-zhahiv-vijni-u-75-ditej-ukrayini-travmovana-psihika> (дата звернення 24.04 2023).

4. Поліщук Н.А. Формування інноваційного здоров'язберезувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації. Луцьк : ВІППО, 2018. 124 с.

*Щербакова Олена, керівниця
гуртка Центру позашкільної роботи
Святошинського р-ну м. Києва*

*Кучинська Надія, керівниця гуртка
Центру позашкільної роботи
Святошинського р-ну м. Києва*

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІВ І БАТЬКІВ У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ УЧНІВ

*Виховання є процес соціальний у широкому
розумінні. Виховує все: люди, речі, явища,
але, перш за все і більше за все – люди. З них
на першому місці батьки та педагоги.*

А. С. Макаренко

Щоб знайти своє місце в житті, бути успішним, учень має володіти певними якостями, вміннями та навичками, а саме:

- *вмінням і навичками самопізнання* (вивчення та усвідомлення себе, своїх якостей та рис, цінностей, потреб, мотивів, здібностей, свого життєвого потенціалу); самовдосконалення; самоменеджменту (управління собою, потребами, мотивами та вчинками, відносинами); самоконтролю (контролю за використанням власного часу, здібностей, контролю за реалізацією власних життєвих цінностей та цілей);
- *навичками розв'язання проблем* (уміння виділяти проблему; визначати ступінь складності проблеми; планувати шляхи розв'язання проблеми; залучати ресурси для її розв'язання; змінювати неефективні засоби в процесі розв'язання проблеми);
- *комунікативним навичками* (висловлювати ідеї та думки, сприймати чужі ідеї та знаходити аргументи на користь власної позиції; враховувати інтереси один одного; дискутувати; знаходити компроміс; розв'язувати конфлікти);
- *командними навичками* (здатність працювати в команді; виконувати певні ролі в команді; планувати та розподіляти завдання; співвідносити командну працю та індивідуальну);

- *навичками критичного мислення;*
- *використовувати набуті знання і вміння для свого розвитку.*

Процес творчого розвитку особистості має проектуватися через призму суб'єктності:

- самопізнання; самодіагностика;
- самоусвідомлення;
- самовизначення;
- самоактуалізація;
- самореалізація;
- самовдосконалення;

Успіх формування та розвитку зазначених вмінь, навичок, здатностей залежить від злагодженої співпраці усіх суб'єктів процесу. Ключовою ланкою в процесі формування життєвої успішності є сім'я. Сім'я є першим шаблоном соціалізації дитини, де вона здобуває базові соціальні навички суспільного життя. У родині відбуваються такі важливі процеси, як передавання загальнолюдських цінностей, формування світогляду, набуття комунікативних навичок. Від особливостей родинного виховання, в першу чергу, залежить характер взаємодії дитини із соціальним середовищем, уявлення про власну роль у суспільстві та ставлення до оточуючих.

Актуальними завданнями сучасної сім'ї є :

- *когнітивний розвиток дитини* – мислення, уява, аналітичні навички, пам'ять, увага тощо;
- *розвиток соціальної компетентності* – формування навичок, необхідних для успішного спілкування і взаємодії; вибору професії; особистісного розвитку, здорового способу життя, громадянської участі тощо;
- *надання допомоги дитині* в побудові індивідуальної траєкторії кар'єрного, професійного й особистісного зростання.

Педагогіка партнерства ґрунтується на принципах:

- гуманізму;

- діалогічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу;
- творчого підходу до розвитку кожної особистості, взаєморозуміння;
- співдії та підтримки, усвідомленої особистої відповідальності за результати розподіленого лідерства (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Завданнями партнерства є:

- встановлення партнерських взаємин із сім'ями вихованців;
- визначення ціннісних орієнтирів спільної діяльності та способів їх досягнення;
- проведення моніторингових і маркетингових досліджень для вирішення запитів і потреб батьків та учнів;
- залучення батьків до розвитку освітнього середовища, до участі в діяльності гуртка;
- науково-методичний та інформаційний супровід психолого-педагогічного навчання батьків для підвищення їх педагогічної культури, компетентності.

Принципами взаємодії керівника гуртка з батьками є:

- Принцип природо- і культуровідповідності. Керівник гуртка у роботі з батьками має враховувати фізіологічні, психологічні, вікові й індивідуальні особливості дитини та можливості кожного вікового періоду її розвитку, а також кращі родинні та національні виховні традиції.
- Принцип суб'єктно-суб'єктної взаємодії. У спільній з керівником гуртка діяльності з виховання, навчання і розвитку дітей батьки постають рівноправними партнерами, думки і погляди яких обов'язково враховуються під час створення виховної системи, програми виховання для роботи з конкретним гуртком.

- Принцип вмотивованості. Партнерство батьків і закладу освіти не може сприйматися як щось нав'язане. Воно має ґрунтуватися на потребах, інтересах і бажаннях батьків дітей, враховувати реальний рівень їхньої педагогічної культури і компетентності.

- Принцип орієнтації на досвід батьків. Розвиток програм партнерства для батьків із опорою на вже існуючий досвід. Керівник гуртка має допомогти батькам осмислити власний виховний досвід, за потреби допомогти внести необхідні корективи та сприяти виробленню позитивної виховної стратегії.

- Принцип творчості. Організація партнерської взаємодії з батьками не може і не повинна обмежуватися тільки традиційними правилами та методами роботи. Ефективність партнерства залежить від здатності керівника гуртка використовувати сучасні технології.

- Принцип системності. Робота з батьками є системним процесом, який спрямовується на формування у батьків здатності до постійного самовдосконалення в здійсненні виховання та розвитку своїх дітей.

- Принцип рефлексивності. Передбачає обов'язковий самоаналіз та самооцінку керівником гуртка і батьками результатів педагогічної взаємодії у вихованні, розвитку гуртківців та колективу в цілому.

- Принцип результативності. Процес взаємодії керівника гуртка з батьками має призводити до конкретного результату виховання дитини, а саме – до формування духовно-моральної життєвокомпетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал.

Ефективними формами і методами роботи із сім'ями вихованців, що довели свою життєздатність, є наступні:

- конференції для батьків

- Зміни у суспільстві та процес виховання дітей у родині.
- Компетентнісне батьківство – запорука розвитку успішної дитини.
- Виховання життєво-компетентної особистості в сім'ї.
- Вплив сімейного виховання на формування життєвої успішності.

- круглі столи
- Рівнобічний трикутник: партнерська взаємодія педагогів – батьків – дітей.
- Дитина у сучасному соціумі: як її розуміти і виховувати.
- Формування та розвиток у дітей навичок ХХІ століття.
- Діти і тактика сімейного виховання.
- Взаємодія сім'ї і закладу позашкільної освіти: проблеми, невикористані резерви.
- дискусії
- Учні – батьки – педагоги. Як організувати ефективне партнерство?
- Трикутник «діти – батьки – педагоги»: позиції сторін і гострі кути.
- ділові ігри
- Батьківський комітет творчого об'єднання: функції, зміст діяльності.
- Батьківський комітет творчого об'єднання: планування і організація роботи.
- Керівник гуртка – учні - батьки: програма партнерства.
- тренінги для батьків
- Відповідальне батьківство – запорука розвитку життєвої компетентності дитини.
- Розвиток у дитини м'яких навичок (soft-skills) - інвестиції в її успішність в майбутньому.
- Батьки і підлітки: мистецтво діалогу.
- Батьки - «соціальні архітектори» способу життя своєї дитини.
- проекти для батьків
- Компетентні батьки – успішна дитина.
- Крок за кроком до зміцнення ролі батька у вихованні дитини.
- Консультпункт для батьків.
- конкурси для батьків

- Здорова сім'я – це про нас.
- Усією сім'єю – на квест.
- Сім'я – берегиня звичаїв, традицій українського народу.
- Сімейна реліквія.
- Тато, мама, я – читаюча сім'я.

Актуальним в контексті зазначеного є дороговказ В.О.Сухомлинського про те, що «...немає важливішого у сфері виховання завдання, ніж навчити батька й матір виховувати своїх дітей».

Отже, на часі, впровадження у кожному закладі освіти педагогіки партнерства. Її реалізація має передбачати не розрізнені заходи, акції, а скоординовані дії закладу освіти і сім'ї, основна увага яких має спрямовуватися на виховання дитини як суб'єкта власного життя, спроможного робити усвідомлений вибір.

Література:

1. Вороніна Г.Л. Трикутник партнерства: педагоги – батьки – діти. Х.: Веста; Видавництво «Ранок», 2008. 240с.
2. Джерело педагогічних інновацій. *Педагогіка партнерства в педагогічній діяльності закладу освіти*. Науково-методичний журнал. Випуск №2 (34). Харків: Харківська академія педагогічної освіти, 2021. 144с.
3. Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Учителі й батьки. Форми та прийоми для ефективного партнерства. Київ: Шкільний світ, 2020. 111с.
4. Оржеховська В. М., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі: навчальний практико-зорієнтований посібник. Х: Видавництво «Точка», 2007.
5. Топузов О. М. Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія. Київ: Інститут педагогіки: Педагогічна думка, 2021. 160с.

Наукове видання

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ УЧНІВ: ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

Матеріали круглого столу у рамках XIV Міжнародної виставки «Сучасні
заклади освіти», м. Київ, 19 травня 2023 р.

Електронне видання

Упорядник: Безрук К. О.

Комп'ютерне верстання: Безрук К. О.